

MARIA PERZYŃSKA-HOLASOWA (Poznań)

PRZEGLĄD POLSKICH PRAC DOTYCZĄCYCH SŁOWIAŃSZCZYZNY
STAROŻYTNEJ I WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ NA PODSTAWIE
PUBLIKACJI Z 1975 R. (Z UZUPEŁNIENIAMI ZA ROK 1974)

DZIEJE BADAŃ, INFORMATORY, PRACE O CHARAKTERZE
OGÓLNYM

Zarys historii polskich badań archeologicznych przedstawił Z. Rajewski (1975f). Pierwszy ich etap, przypadający na okres międzywojenny dotyczył głównie problematyki historycznej społeczeństw zamieszkujących nasze ziemie od paleolitu po okres wędrówek ludów, w drugim, rozpoczynającym się od 1946 r., dominowała problematyka związana z kulturą wczesnośredniowieczną oraz początkami państwa polskiego.

Z okazji 20-lecia podjęcia działalności naukowo-badawczej przez IHKM PAN, W. Hensel (1975) charakteryzuje profil działalności tej placówki oraz podsumowuje jej dotychczasowe osiągnięcia na polu działalności krajowej i zagranicznej, m. in. podkreślając, że przyczyniła się ona do zmiany spojrzenia na archeologię i oceny jej miejsca wśród nauk historycznych.

Przeгляд oraz problematykę badań archeologicznych nad okresem wczesnośredniowiecznym, prowadzonych w latach 1944 - 1969 na terenie Mazowsza i Podlasia, opracowała I. Górska (1975). Badania te koncentrowały się w głównej mierze na ośrodkach grodowych i zagadnieniach związanych z rozwojem wsi wczesnośredniowiecznej.

Z. Rajewski (1975b) scharakteryzował dotychczasowe badania nad osadnictwem pradziejowym rejonu Wielkiej Warszawy oraz przedstawił dalsze postulaty badawcze w tym zakresie.

W. Filipowiak (1975) naszkicował historię badań wczesnośredniowiecznego osadnictwa wiejskiego na obszarze ziemi kamieńskiej.

Dorobek konserwatorskich badań archeologicznych prowadzonych w latach 1970 - 1972 na obszarze województwa opolskiego przedstawili K. Macewicz, E. Tomczak i S. Wuszek (1975).

Z. Rajewski w kilku szkicowych opracowaniach zajął się: kwestią organizacji badań wykopaliskowych na obiektach architektury murowanej, postulując kompleksowość tego rodzaju badań, ujednoczenie dokumentacji terenowej, sposobu publikacji materiałów oraz stworzenia odpowiedniego zaplecza do opracowywania zabytków (1975d); zagadnieniem metodyki badań tych obiektów archeologicznych, na których istnieje możliwość uchwycenia relikwów dawnych obrzędów związanych z wierzeniami i magią lub śladów zabiegów magiczno-kultowych (1975j).

S. Kurnatowski (1975b) omawia zakres przestrzenny archeologicznych badań terenowych oraz stopień przydatności ich dla analizy osadniczej.

Na temat metod powierzchniowego rozpoznania stanowisk archeologicznych wypowiada się J. Kruk (1975a). Autor rozpatrując to zagadnienie na przykładzie systemu badawczego opracowanego dla celów geografii osadnictwa prahistorycznego przez zespół naukowy Pracowni Archeologicznej IHKM PAN w Igołomii, podejmuje próbę opracowania jednolitego modelu dokumentacji badań powierzchniowych.

Ten sam autor (1974), na przykładzie badań mikroregionalnych prowadzonych w rejonie Nidzicy, zaprezentował nowe metodyczne podejście do tego rodzaju badań oraz wyniki praktycznego zastosowania wypracowanego sposobu postępowania w wyznaczaniu stref dogodności osadniczej i produktywności.

Analiza topografii śladów osadnictwa prahistorycznego w obrębie mikroregionu środkowej Nidzicy jest przedmiotem opracowania J. Rydzewskiego (1974).

H. Górnowicz (1975) wypowiada się na temat dotychczasowych doświadczeń onomastów gdańskich w zakresie ich współpracy z archeologami i historykami osadnictwa i dalszych zamierzeń w tym kierunku.

Główne momenty problematyki Karpat i ich znaczenie dla studiów nad prahistorią ziem polskich, na tle dziejów badań tego regionu naszkicował Z. Woźniak (1975a).

Rozwojem metodyki badań i omówieniem najdawniejszych metod badawczych bursztynu zajęła się H. Masicka (1975). Autorka stwierdza w konkluzji, że na podstawie badań chemicznych, mineralogicznych oraz współczesnych metod fizycznych, opartych na interpretacji widm w podczerwieni nie udało się dotychczas jednoznacznie wskazać na źródło pochodzenia tego surowca.

Zarys wiadomości technicznych związanych z dawnym warsztatem złotniczym i metodami produkcji — głównie wyrobów ze srebra — stosowanymi od okresu starożytności po czasy nowożytne, znajdujemy w opracowaniu M. Gardawskiego (1975).

Na temat stanu badań nad inwentarzem polskich znalezisk monetarnych oraz konieczności wypracowania i publikowania inwentarzy zbiorowych wypowiadają się S. Kubiak, M. Męciewska i A. Mikołajczyk (1975).

O zabiegach trepanacyjnych przeprowadzanych w starożytności i we wczesnym średniowieczu, na obszarach mieszczących się w obecnych granicach Polski i Czechosłowacji pisze A. Paluch (1975). Autor wyróżnia zabiegi chirurgiczne, spotykane na badanych obszarach już od środkowej epoki kamienia oraz wykonywane pośmiertnie zabiegi magiczne, stosowane od wczesnej epoki brązu.

W 1975 r. ukazał się piąty tom *Słownika Starożytności Słowiańskich* pod redakcją G. Labudy i Z. Stiebera, obejmujący hasła na litery S-Ś.

Ósmy tom Informatora Archeologicznego (1975) zawiera wyniki badań

archeologicznych sezonu 1974 prowadzonych na 323 stanowiskach w Polsce i 14 obiektach zagranicznych. Oprócz komunikatów o badaniach znajdujemy w nim również tabelkę obejmującą zestawienie stanowisk z poszczególnych okresów chronologicznych oraz stanowisk badanych przez poszczególne instytucje.

Kolejny tom Badań Archeologicznych prowadzonych przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1975 r. zawiera informacje o bieżących pracach wykopaliskowych i powierzchniowych prowadzonych na stanowiskach z różnych okresów chronologicznych (1975), m. in. o badaniach prowadzonych na stanowisku wielokulturowym — neolit, okres przedrzymski i późnorzymski — w Gdowie woj. krakowskie (K. Reguła); na osadzie wczesnośredniowiecznej z XI - XIII w. w Krakowie-Sidzinie związanej z warzelnictwem soli (A. Jodłowski); o badaniach przy kościele romańskim św. Marii Magdaleny i św. Mikołaja w Dziekanowicach woj. krakowskie (A. Jodłowski), o badaniach powierzchniowych prowadzonych na terenie Wielkopolski i Kujaw, związanych z zagadnieniem początków eksploatacji soli w Polsce Środkowej (A. Jodłowski i K. Reguła) oraz prowadzonych w dorzeczu Raby (K. Reguła) i środkowej Wilgi (P. Krzywda).

Wydany w 1975 r. XVII zeszyt Śląskich Sprawozdań Archeologicznych zawiera m.in. 6 sprawozdań z badań na stanowiskach z okresu późnolateńskiego i rzymskiego: na wielokulturowej osadzie w Brodnie stan. 3, woj. wrocławskie, z obiektami mieszkalnymi i gospodarczymi z okresu późnolateńskiego, rzymskiego i wczesnego średniowiecza (K. Bykowski); na osadzie z okresu wpływów rzymskich w Prawikowie woj. wrocławskie (I. Lasak) i Jazowie woj. zielonogórskie — obiekty mieszkalne i gospodarcze z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza — VI - VII w. (G. Domański); w rejonie wsi Suszka woj. katowickie — osady z okresu rzymskiego i wczesnego średniowiecza — XII - XIII w. (K. Bykowski); z badań ratowniczych w rejonie wsi Jazów, Polanowice i Wielotów woj. zielonogórskie — okres późnolateński, rzymski, wczesnośredniowieczny — XII - XIII w. (G. Domański) oraz na cmentarzysku z okresu rzymskiego w Grabicach woj. zielonogórskie (G. Domański). Ponadto zamieszczono tu komunikaty o badaniach na grodzisku wczesnośredniowiecznym z X w. w Strachowie i osadzie z VIII - IX w. w Starym Zamku woj. wrocławskie (J. Łodowski); na jednej z działek górniczych związanych z eksploatacją złota w XIII w. w okolicach Wądroża Wielkiego woj. legnickie (J. Kaźmierczyk) oraz o rezultatach powierzchniowych badań przeprowadzonych w dorzeczu Oławy woj. wrocławskie (B. Iśków, A. Semkowicz, K. Spychała).

W kilku artykułach i komunikatach przedstawiono również wyniki badań wykopaliskowych na stanowiskach wielokulturowych m.in. w Bachórzcu woj. krośnieńskie (M. Parczewski 1975a) — obok śladów osadnictwa pradziejowego, obiekty z okresu wczesnorzymskiego i wczesnego średniowiecza VII - X w.; w Czyżowie woj. tarnowskie (R. Madyda i K. Tunia 1975) — osadnictwo kultury łużyckiej, celtoprzeworskiej, okresu wczesnośredniowiecznego

i średniowiecznego; w Dobieszewicach woj. bydgoskie (J. Bednarczyk i A. Kośko 1975) — m.in. kultura przeworska i wczesne średniowiecze XII - XIII w; we Wrocławiu-Muchoborze Małym (O. Prus 1975) — osada użytkowana m.in. przez ludność kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich; w Przemyślu (A. Koperski 1975 i 1975c) — osadnictwo z okresu wpływów rzymskich, wczesnego średniowiecza i średniowiecza; w Zadowicach, woj. kaliskie (E. Kaszewska 1975a) — cmentarzysko użytkowane od końca okresu halszackiego do początków V w. n.e.

Opublikowane zostały rezultaty badań wykopaliskowych, sondażowych, powierzchniowych inwentaryzatorskich i popularyzatorskich prowadzonych na terenie Kujaw i miasta Inowrocławia przez członków Ekspedycji Kujawskiej Katedry UAM w Poznaniu (A. Cofta-Broniewska 1975). Szczególne znaczenie posiadały odkrycia na terenie Jacewa, gdzie w obrębie osady z okresu wpływów rzymskich stwierdzono istnienie warsztatów rogowniczych i bursztyniarskich oraz ślady miejscowego hutnictwa żelaza, a także odkrycie wczesnośredniowiecznej warzelnii soli na terenie Inowrocławia.

Dalszych materiałów do badań nad osadnictwem starożytnym, wczesnośredniowiecznym i średniowiecznym dostarczyły badania powierzchniowe, weryfikacyjne i inwentaryzacyjne prowadzone w różnych regionach kraju a mianowicie: na terenie b. powiatu przemyskiego w woj. przemyskim (A. Koperski 1975e); w dorzeczu Kamionki woj. tarnobrzemie (J. Bąbel 1975); w dorzeczu Obręczówki na wyżynie Sandomierskiej (K. Kowalski 1975); na obszarze b. powiatu mragowskiego woj. olsztyńskiego i piskiego, woj. suwalskie (D. Lempke, W. Nowakowski 1975) oraz w okolicach jeziora Gardno woj. koszalińskiego (I. Skrzypek, H. Janocha 1975).

Z. Schramm (1975) opracowała kości małych przeżuwaczy domowych — owce i kozy — pochodzące z badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 1966 - 1970 na terenie Inowrocławia. Materiały pochodzą ze stanowisk o różnej metryce chronologicznej (kultura łużycka, okres późnolateński, rzymski, wczesnośredniowieczny i średniowieczny).

Tematem kilku artykułów i monografii są dzieje osadnictwa miast lub poszczególnych regionów Polski.

Z. Rajewski (1975b) opracował pradzieje Wielkiej Warszawy obejmującej obszar dzisiejszego miasta i najbliższe jego okolice. W formie aneksu dołączono historię badań archeologicznych na tym obszarze od drugiej połowy XIX w. Osadnictwo i dzieje Ziemi Pałuckiej we wczesnym średniowieczu opracowane zostały przez J. Leśnego (1975). Staraniem Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego wydana została monografia Szubina w opracowaniu zbiorowym, ujmująca dzieje tego miasta od czasów najdawniejszych aż po współczesne (1975). Zarys historii Izbicy Kujawskiej wraz z jej zapleczem wiejskim w ciągu ostatniego tysiąclecia opracował M. Kosman (1975). Pradzieje b. powiatu Strzelce Opolskie w skrótej formie, od paleolitu po wczesne średniowiecze opracowane zostały przez J. Rydzewskiego (1975). Materiały do pradziejów b. powiatu Dąbrowa Tarnowska, poprzedzone wstępem,

w którym przedstawiono historię badań archeologicznych na tym terenie i zarys problematyki badawczej, opracowane zostały przez M. Cabalską, R. Madydę, R. Parczewskiego i K. Tunię (1975). W opracowaniu zbiorowym ukazały się pradzieje Pomorza Środkowego od epoki kamienia do r. 1250. W opracowaniu uwzględniono wyniki najnowszych badań archeologicznych (1975).

W 1975 r. ukazał się V-ty tom wydawnictwa Polish Archaeological Abstracts opracowany przez zespół pracowników Zakładu Archeologii Wielkopolski IHKM PAN w Poznaniu.

M. Perzyńska-Holasowa (1975) opracowała kolejny przegląd prac polskich dotyczących Słowiańszczyzny starożytnej i wczesnośredniowiecznej, opracowany na podstawie publikacji z 1973 roku. Podobny przegląd badań na obszarze ZSRR przedstawiła J. Effertowa (1975).

Recenzje, polemiki i dyskusje oraz przeglądy bibliograficzne zamieszczono w bibliografii.

STAROŻYTNOŚĆ

Publikacje źródłowe. Przegląd badań archeologicznych prowadzonych w latach 1973 i 1974 na terenie Polski, na stanowiskach z epoki brązu i żelaza, w języku angielskim opracował Z. Woźniak (1975).

Wyniki badań wykopaliskowych stacjonarnych i sondażowych przeprowadzonych na kilku stanowiskach osadniczych z obszaru Polski przedstawiają się następująco:

W Dębce woj. koszalińskie przebadano osadę z III - V w. n.e. odkrywając ponad 320 obiektów mieszkalnych (ziemiarki, półziemianki, obiekty naziemne w konstrukcji słupowej), gospodarczych i produkcyjnych — piece, paleniska — oraz poza ceramiką liczne zabytki metalowe (Cz. Strzyżewski 1975). W Lesku, woj. krośnieńskie, prowadzono badania ratownicze na osadzie datowanej ceramiką na późny okres wpływów rzymskich. Natrafiono na 12 jam i liczne ślady po słupach (A. Szałapata, M. Zielińska-Dura 1975). W Lisewie, woj. tarnobrzeskie, przebadano zespół osadniczy kultury przeworskiej, składający się z dwóch osad i dwóch ementarzysk (R. Madyda 1975). W miejscowości Rybna, woj. opolskie, natrafiono na ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich — II - III w. n.e. (T. Różycka 1975). W Śliwicy st. 3, woj. rzeszowskie, w obrębie osady z późnego okresu rzymskiego natrafiono m.in. na ślady pracowni bursztyniarskiej (A. Gruszczyńska 1975). W Śmiechowie, woj. koszalińskie, odsłonięto 14 obiektów — piece, paleniska, jamy spaleniskowe — datowanych ceramiką na okres późnolateński i rzymski oraz na ślady osadnictwa późnośredniowiecznego z XIV - XV w. (Cz. Strzyżewski 1975a). W Tarławkach, woj. suwalskie, w trakcie badań osady obronnej ludności kurhanów zachodniobałtyckich natrafiono na warstwy osadnicze z okresu późnolateńskiego nie rejestrowane dotychczas na żadnym stanowisku na Mazurach (A. Waluś 1975).

W formie sprawozdań lub krótkich komunikatów przedstawione zostały rezultaty badań wykopaliskowych prowadzonych na kilku ementarzyskach w następujących miejscowościach:

W Dmochach-Radzionkach, woj. łomżyńskie odkryto 6 mogił książęcych typu rostołckiego, bogato wyposażonych m.in. w importy pochodzenia prowincjonalno rzymskiego. W Głębozczku woj. toruńskie, w obrębie piaśnicy natrafiono na grób szkieletowy ze środkowej fazy okresu wpływów rzymskich (J. Grześkowiak 1975). Analizę antropologiczną tego szkieletu wykonał A. Florkowski (1975). W Grzybnicy, woj. koszalińskie, prowadzono prace wykopaliskowe na ementarzysku kultury wielbarskiej. Obok grobów płaskich i kurhanów stwierdzono tu występowanie kręgów kamiennych (R. Wołagiewicz 1975). W Kopciach, woj. siedleckie, badano ementarzysko ciała-palne kultury przeworskiej. Oprócz 14 pochówków natrafiono tu na ślady osadnictwa kultury łużyckiej i wczesnego średniowiecza (T. Dąbrowska 1975). W Nowym Mieście, woj. skierniewickie, wyeksplorowano 25 grobów kultury przeworskiej, bogato wyposażonych w broń, ozdoby, przedmioty metalowe i ceramikę (T. Liana 1975). W Rembielinie, woj. ostrołęckie, badano ementarzysko ludności kultury kurhanów zachodniobałtyjskich mieszczące się w ramach chronologicznych od połowy I tysiąclecia p.n.e. do pierwszych wieków n.e. (Ł. Okulicz 1975), niezwykle interesujące z uwagi na współwystępowanie zabytków charakterystycznych dla różnych kompleksów kulturowych — celtyckie, zachodniobałtyjskie, pomorskie — oraz ciekawe szczegóły obrządku pogrzebowego. W Trójczycach, woj. przemyskie, kontynuowano prace wykopaliskowe na ementarzysku grupy tarnobrzesckiej kultury łużyckiej i okresu wpływów rzymskich (A. Koperski 1975d i 1975f). W Żydowie, woj. kaliskie, badano ementarzysko z okresu późnolateńskiego, natrafiono też na ślady osady wczesnośredniowiecznej z VII w. n.e. (K. Dąbrowski 1975). Opublikowane zostały ponadto luźne materiały — ceramika, wyroby metalowe i kościane — pochodzące z ementarzyska kultury przeworskiej w Czarnocinie, woj. łódzkie, znajdujące się obecnie w zbiorach PMA w Warszawie (Sz. Kunka 1975).

Opracowanie i podsumowanie 15-letnich badań terenowych prowadzonych w rejonie gór Świętokrzyskich na stanowiskach dymarskich i osadniczych, zawiera praca K. Bielenina (1974). Autor przedstawił kolejno: dzieje badań archeologicznych w świętokrzyskim okręgu dymarskim, metody stosowane w badaniach terenowych, rekonstrukcję i typy pieca dymarskiego oraz rodzaje piecowisk, technikę wytopu, podstawy surowcowe starożytnego hutnictwa a także jego aspekty społeczno-ekonomiczne, tj. dane dotyczące przetwórstwa i produkcji stanowiska dymarskiego, zdolność produkcyjną świętokrzyskich zespołów dymarskich. Zajął się również zagadnieniem stosunków produkcyjnych i organizacji pracy oraz zbytu surowca. W formie aneksu dołączono również zestawienie stanowisk hutniczych badanych w latach 1955 - 1970.

Znaleziska broni późnolateńskiej i rzymskiej odkryte w miejscowości Majków, Zagorzyn i Szadek w okolicach Kalisza opublikowała A. Kietlińska (1975). Konserwacja w/w zabytków ujawniła m.in. ciekawe szczegóły, a mianowicie ślady miedzi na powierzchni miecza z Zagorzyna i pokrycie drobnymi dolkami powierzchni obosiecznego miecza z Szadka.

M. Mączyńska (1975) zajęła się opisem szklanego paciorka mozaikowego zdobionego czterema wyobrażeniami twarzy, znalezione go na terenie Balic, b. pow. Mościska (ZSRR), a przechowywanego w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Krakowie. Autorka zalicza paciorek do typu II wg klasyfikacji D. Selling i datuje ogólnie na okres rzymski. Przymierzalnym centrum jego wytwórczości była Anatolia lub Syria.

Figurka brązowa znaleziona w bliżej nieokreślonych okolicznościach, przedstawiająca nagiego, stojącego mężczyznę z lwią skórą zwisającą z lewego ramienia i z ułamanym drzewcem broni — prawdopodobnie maczugi — trzymany w prawej dłoni, jest tematem artykułu I. Kramarkowej (1975). Zdaniem autorki jest to rzymski posążek Herkulesa importowany na ziemie polskie w III lub IV w. n.e.

A. Kunisz (1973) opracował szczegółowy katalog skarbów monet rzymskich znalezionych w granicach ziem polskich, uwzględniający łącznie 200 skarbów, w tym: 16 skarbów złotych, 121 srebrnych, 12 brązowych i 23 zespoły mieszane. Obok zestawienia skarbów zamieszczono w nim wszystkie najistotniejsze dane dotyczące każdego odkrycia, uzupełniono indeksem i mapą ilustrującą rozmieszczenie skarbów.

Ten sam autor (1975) opublikował denar republikański, znaleziony w 1968 r. a stanowiący część składową odkrytego wcześniej skarbu monet rzymskich z Połańca. Denar pochodzi z czasów lat konsulatu Luciusa Marcjusa Censoriusa (82 - 81 p.n.e.).

A. Mikołajczyk (1975) opracował znaleziska monet z obszarów Polski Środkowej, datowane na okres wędrówek ludów. Znikoma ilość materiałów (1 skarby i 3 znaleziska luźne) pozwala, zdaniem autora, przypuszczać, że dopływ monet w V - VI w. na badane tereny był zjawiskiem sporadycznym, a sama moneta nie pełniła roli środka obiegowego. Wiązało się to z zerwaniem kontaktów handlowych z krajami basenu morza Śródziemnego oraz przeobrażeniami w strukturze gospodarczo-społecznej miejscowej ludności.

Monety greckie i rzymskie z okresu lateńskiego i wpływów rzymskich, zebrane w granicach b. województwa łódzkiego, a znajdujące się obecnie w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Łodzi, opublikowane zostały przez A. Gupieńca (1975). Opracowanie uzupełniają liczne tabelki i mapy.

Dwa artykuły na temat wyników analiz metaloznawczych zabytków żelaznych i żużli dymarskich kultury jastorfskiej, oksywskiej i t.zw. grupy lubuskiej z terenu Pomorza Zachodniego przedstawił J. Piaskowski (1972, 1972a). Autor omówił stan dotychczasowych badań w tym zakresie, metody badań, proveniencję analizowanych przedmiotów oraz technologię wytopu

i przeróbki żelaza i rozwój hutnictwa na terenie Pomorza Zachodniego. Zajął się również zagadnieniami związanymi z obrządkiem pogrzebowym i kontaktami ludności Pomorza z plemionami sąsiednimi.

Opracowane zostały kostne materiały zwierzęce pochodzące z osad otwartych okresu wpływów rzymskich na terenie Pomorza Wschodniego (M. Sobociński 1975), z osady z okresu wpływów rzymskich w Radwanicach woj. wrocławskie (M. Sobociński 1975a) oraz z osady kultury przeworskiej w Janikowie woj. bydgoskie (M. Sobociński, M. Mańkowski 1975). Pozostałości kostne ptaków z tego stanowiska opracowała A. Waluszewska-Bubień (1975).

Z zakresu nauk pomocniczych archeologii przedstawione zostały ponadto wyniki dotychczasowych analiz antropologicznych materiałów kostnych z grobów ciałopalnych okresu późnolateńskiego i rzymskiego z obszaru Polski (A. Wiercińska 1975). Autorka obliczyła dla różnych serii: wzrost, średnią wieku, płęć oraz średnią wymieralność.

Przedstawiono też wyniki analiz antropologicznych materiałów kostnych z cmentarzyska ciałopalnego w Swarzynicach woj. zielonogórskie (J. Piontek 1975) oraz późnolateńskiego cmentarzyska szkieletowego w Biskupinie woj. bydgoskie (J. Piontek, J. Strzałko 1975). Określono wiek, płęć, okres życia oraz przynależność typologiczną.

Prace problemowe. I. Kramarkowa (1974) scharakteryzowała sytuację osadniczą, gospodarczo-społeczną, polityczną i kulturową w okresie przejściowym pomiędzy okresem wpływów rzymskich a wczesnym średniowieczem na terenie Śląska.

K. Przewoźna (1975) przedstawiła aktualny stan badań archeologicznych nad okresem późnolateńskim i wpływów rzymskich na Pomorzu Gdańskim, poddając ocenie stopień zbadania poszczególnych kategorii źródeł oraz wskazała kierunki przyszłych badań.

Z obszarem Polski środkowej związane są trzy kolejne artykuły. Z. Błaszczyk (1975) omówił społeczno-gospodarczy rozwój tych ziem w okresie rzymskim. Przykładem długotrwałego i skomplikowanego procesu formowania się terytorialnych organizacji społecznych, opartych na rozwiniętych zapleczeniach gospodarczych, są m.in. licznie występujące na tych terenach groby książęce. T. Łaszczewska (1975) scharakteryzowała sytuację ziem Polski środkowej w okresie wędrówek ludów. Starsza faza tego okresu stanowi zdaniem autorki pod każdym względem kontynuację okresu rzymskiego. E. Kaszewska (1975) zajęła się kulturą przeworską na badanym terytorium, które w okresie wpływów rzymskich znajdowało się w centrum tej kultury, wykazując jednocześnie silne związki z terenem Kujaw, Pomorza, Mazowsza i Śląska.

Kilka opracowań poświęconych jest terenom Mazowsza. A. Niewęglowski (1975) przedstawił problematykę podokresu późnolateńskiego, głównie od strony przemian kulturowych i osadniczych na podstawie materiałów pochodzących przede wszystkim z tamtejszych cmentarzysk. Autor dostrzega wyraźną cezurę kulturową i osadniczą rysującą się na przełomie podokresów środkowo-

wego i późnolateńskiego wiążącą się przypuszczalnie z przemianami ludnościowymi, z napływem drobnych grup ludnościowych z terenów Kujaw, Wielkopolski i Pomorza Wschodniego. Problematykę okresu wpływów rzymskich rysującą się w świetle wyników najnowszych badań archeologicznych na terenie Mazowsza oraz Podlasia omówił J. Okulicz (1975). M.in. szeroko omawia autor zagadnienie wyrosłej na rodzimym podłożu kultury wschodnio-pomorsko-mazowieckiej. J. Pyrgała (1975) przedstawił wyniki kompleksowych badań mikroregionalnych — archeologicznych, przyrodniczych, fizykochemicznych i metalograficznych przeprowadzonych na badanych obszarach w odniesieniu do okresu późnolateńskiego i rzymskiego. Kompleksowość tych badań stworzyła podstawy do wszechstronnego poznania poziomu kultury materialnej tamtejszych obszarów i do wyróżnienia trzech regionów koncentracji osadnictwa w okolicach Pułtuska, Wysoczyzny Mławsko-Ciechanowskiej i Wysoczyzny Płockiej. J. Pyrgała (1975a) zajął się również problemem rekonstrukcji gospodarki rolno-hodowlanej na obszarze Mazowsza Płockiego w pierwszej połowie I tysiąclecia. Na marginesie opracowania J. Pyrgały szereg uwag na temat gospodarki żywnościowej w okresie rzymskim zamieszcza S. Kurnatowski (1975a).

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

Publikacje źródłowe.

Pod redakcją naukową J. Żaka (1975) ukazała się pierwsza część publikacji zbiorowej zawierającej opracowanie wyników badań archeologicznych prowadzonych w latach 1961 - 62 i 1964 - 69 na półwyspie Jeziora Bnińskiego (woj. poznańskie). Przedstawiono w niej materiały archeologiczne oraz opracowania specjalistyczne — szczątki roślinne, ichtiologiczne, kostne zwierząt i ptaków — pochodzące z grodziska wklęsłego, stanowiącego jeden z trzech trzonów tutejszego osadnictwa. Na podstawie analizy materiałów archeologicznych wyróżniono tu trzy fazy wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego (od drugiej połowy X do drugiej połowy XIII w.), nakładającego się na osadnictwo kultury łużyckiej.

Rezultaty badań archeologicznych przeprowadzonych na podstawie wyników badań elektrooporowych na wzgórzu zamkowym w Kruszwicy (gród i 1 podgrodzie), przedstawione zostały w artykule W. Dzeduszyckiego (1975). M.in. odsłonięto tu fragmenty murów obwodowych zamku kazimierzowskiego z drugiej połowy XIV w., przylegającą do nich gotyką dwutraktową budowlę mieszkalną i szereg detali architektonicznych a w wykopie sąsiednim liczne obiekty drewniane — zabudowania, fragmenty ulic — z XII - XIII w.

B. Dzeduszycka (1975) naszkicowała problematykę wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Kaszowie woj. wrocławskie, datowanego na schyłek X i pierwszą połowę XI w.

Rozwój wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Bardach-Świe-

lubiu, składającego się z dwóch blisko siebie położonych grodów obronnych oraz związanego z nimi cmentarzyska kurhanowego, jest tematem opracowania W. Łosińskiego (1975).

A. Dymaczewski (1975) podsumował wyniki badań archeologicznych wieloletnich prowadzonych w Santoku oraz wytyczył dalsze postulatory badawcze.

Na temat początków Gdańska w świetle kompleksowych badań archeologiczno-architektonicznych, historycznych i urbanistyczno-przestrzennych, wypowiada się A. Zbierski (1975). Najważniejszym osiągnięciem tych badań było odkrycie śladów najstarszej osady w rejonie ratusza głównego miasta i Długiego Targu, datowanej na drugą połowę IX w. i stanowiącej prawdopodobnie załazek Gdańska wczesnomiejskiego.

Obraz osadnictwa na obszarze średniowiecznej kasztelanii raciańskiej rysujący się w świetle dotychczasowych badań archeologicznych przedstawiła M. Kowalczyk (1975). Początki tego osadnictwa sięgają neolitu. Najliczniej jednak reprezentowane jest osadnictwo wczesnośredniowieczne z XII - XIII w. Otaczające gród liczne osady stanowiły prawdopodobnie uposażenie kasztelana.

Historię poszukiwań archeologicznych grodu jazdowskiego, znanego ze źródeł pisanych drugiej połowy XIII w. oraz rezultaty badań nakreśliła O. Gierlach (1975). Stwierdzono istnienie dwóch faz osadniczych grodu; pierwszej — przypadającej na VII - VIII w. kiedy to gród spełniał funkcję ośrodka lokalnego i drugiej z XIII - XIV w. kiedy był rezydencją książęcą z własnym kościołem romańskim.

A. Świechowska (1975) opublikowała źródła archeologiczne do historii średniowiecznej Warszawy znajdujące się aktualnie w zbiorach Muzeum Historycznego m.st. Warszawy.

Historię oraz bogate osiągnięcia wieloletnich badań wykopaliskowych prowadzonych na terenie Płocka opublikował W. Szafrąński (1975a). Rezultatem ich było m.in. odkrycie założeń grodowych jednej ze stołecznych rezydencji pierwszych Piastów wraz z resztkami monumentalnej architektury kamiennej świeckiej i sakralnej z X - XI w. jak: rotunda, monastyr benedyktyński św. Wawrzyńca i Aleksego, triconchos bizantyjskie, pallatium Bolesława Chrobrego i Władysława Hermana, relikty grobowców monarchów, relikty zamku gotyckiego Kazimierza Wielkiego z XIV w.; udokumentowanie prastarej metryki wczesnośredniowiecznego ośrodka kultu pogoniańskiego, ujawnienie ciekawych materiałów z zakresu liturgii słowiańskiej oraz mechanizmu kształtowania się ośrodka miejskiego.

E. Dąbrowska (1975) opracowała w języku agnielskim przegląd badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 1973-1974 na stanowiskach wczesnośredniowiecznych w granicach ziem polskich.

W kilku sprawozdaniach i komunikatach przedstawiono rezultaty najnowszych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na grodziskach z okresu wczesnośredniowiecznego. W Bachórze, woj. krośnieńskie, rozpoznano wstęp-

nie chronologię i charakter dwóch grodzisk i osady (M. Parczewski 1975). W Mymoni, woj. j.w., zrekonstruowano m.in. założenie grodu z drugiej (VIII - X w.) i trzeciej (XIV - XV w.) fazy jego egzystencji. Grodzisko łączy auterka z plemieniem Wiślan lub ich wschodnimi pobratymcami Lędzianami (M. Cabalska 1975 i 1975a). W Trzygłowie, woj. szczecińskie, stwierdzono występowanie dwóch faz użytkowania obiektu. Starszą, datowaną na koniec X - XII w. stanowił gród otoczony wałami pierścieniowymi i fosą, młodszą z drugiej połowy XIV - XV w. — średniowieczna warownia — wieża obronna — otoczona potężnym systemem wałów i fos, z oddzielnym od niej niewielkim podgrodzem gospodarczym.

Tematem kilku opracowań są wyniki badań archeologiczno-architektonicznych zamków średniowiecznych. Prace wykopaliskowe w obrębie zamczyska Sobień nad Sanem woj. krośnieńskie wykazały, że budowę zamku murwanego z XIII w. poprzedził wczesnośredniowieczny gródek ufortyfikowany palisadą (T. R. Żurowski 1975a). Kilkuletnie obserwacje prowadzone w piwnicach południowego i wschodniego skrzydła zamku książąt szczecińskich dostarczyły materiałów do osadnictwa kultury łużyckiej oraz wczesnego średniowiecza — ślady osady otwartej z VIII w. i grodu z IX w. a także elementów architektonicznych związanych z okresem późnośredniowiecznym i nowożytnym (E. Cnotliwy, T. Nawroński, R. Rogosz 1972).

W kilkunastu opracowaniach przedstawiono wyniki badań wykopaliskowych i sondażowych na osadach wczesnośredniowiecznych w miejscowościach: Błotnica stan. 1, woj. koszalińskie — osada datowana materiałem ceramicznym na 2 połowę VIII - IX w. — półziemianki z paleniskami, jamy o charakterze produkcyjnym, zasobowym i odpadkowym, duża ilość inwentarza ruchomego (I. Skrzypek 1974). Na okres od drugiej połowy XI do XII w. wydatowano osadę w Starym Drawsku, woj. szczecińskie. Stanowiła ona najbliższe zaplecze gospodarcze dla załogi pobliskiej warowni drahimskiej. (I. Skrzypek 1974a). Brulino-Koski, woj. ostrołęckie — relikty osady jednodworczej z XIII w. oraz bogate nawarstwienia późnośredniowieczne z XV - XVI w. (K. Musianowicz 1975b). Derczewo, woj. gorzowskie — osada z VI - VIII w., — m.in. półziemianki, paleniska, jamy gospodarcze i odpadkowe (A. Porzeziński 1972 i 1975). Na terenie osady we Franknowie, woj. olsztyńskie, wyeksplorowano dalsze obiekty produkcyjne i mieszkalne, m.in. pozostałości warsztatu kowalskiego. Osada datowana jest ceramiką na k. VI do pocz. IX w. (I. Dąbrowska, R. Kozłowska 1975). Badania zagnionej wsi wczesnośredniowiecznej przy ul. Wydarte w Kaliszu ujawniły obok śladów osadnictwa z okresu halsztackiego, 16 obiektów wczesnośredniowiecznych z VII i XII w. (T. Baranowski 1975). Na terenie Koszalina w wyniku badań ratowniczych natrafiono na ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego w różnych punktach miasta (H. Janocha 1974). Na stan 2 w Lesku, woj. krośnieńskie, natrafiono na jamy i ślady budownictwa naziemnego z X - XI w. (A. Szałapata, M. Zielińska-Dura 1975). Lublin — badania na stan. Czwartek ujawniły m.in. ślady najstarszego osadnictwa sięgającego

VI w. (M. Sułowska 1975 i St. Hoczyk-Siwkova 1975). Ślady zabudowy wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej odsłonięto m.in. w trakcie prac wykopaliskowych prowadzonych na rynku przemyskim. (A. Koperski 1975a). W Strzyżowie, woj. zamojskie uchwycono peryferyjne partie osady z IX - X w. Wyeksplorowano 11 obiektów — domostwa półziemiankowe, budynek gospodarczy, piece wolnostojące, jamy zasobowe. Obiekt leży w strefie osadnictwa pogranicznego o cechach mieszanych wschodnio- i zachodniosłowiańskich (K. Musianowicz 1975a). Dalsze obiekty produkcyjne i mieszkalne w liczbie 18 odsłonięto w obrębie osady wczesnośredniowiecznej w Tumianach, woj. olsztyńskie (T. Baranowski, K. Dąbrowski, D. Kowalczyk, K. Meyza 1975 i K. Dąbrowski 1975a). Kontynuowano też badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (w obrębie podgrodzia) odkrywając nawarstwienia osadnicze z I-szej połowy XIII - XV w. a w ich obrębie m.in. piece do wytopu szkła, ślady warsztatu produkującego witraże, ślady warsztatów złotniczych i rogowniczych, kamieniarskich, spichlerze na zboże oraz liczne zabytki z zakresu wytwórczości szklarskiej, rogowniczej i złotniczej (J. Kaźmierczyk, J. Kramarek, Cz. Lasota 1975).

Opublikowano także wyniki badań przeprowadzonych na cmentarzyskach w następujących miejscowościach: Klimentowice koło Szepietówki (USRR) — cmentarzysko kurhanowe z VI - VIII w. z ceramiką typu Korczak, odkryte w 1914 r. (materiały znajdują się w magazynach PMA w Warszawie) K. Musianowicz 1975.; Płowce stan. 2, woj. wrocławskie (B. Łuczak, A. Nowakowski 1975); Rybałty, woj. białostockie — cmentarzysko w obudowie kamiennej z XII - XIII w. (L. Rauhut, L. Długopolska 1975).

Ukazały się również trzy monograficzne opracowania cmentarzysk wczesnośredniowiecznych a mianowicie w opracowaniu A. Kufel-Dzierzgowskiej cmentarzyska szkieletowe z obszaru Polski środkowej (1975), w opracowaniu K. Wachowskiego cmentarzyska doby wczesnopiastowskiej z terenów Śląska — X - XIII w. (1975) oraz w opracowaniu H. Zoll-Adamikowej część I — źródłowa — słowiańskich cmentarzysk ciepłopalnych z obszaru Polski (1975).

Własną interpretację źródeł archeologicznych z Ostrowa Lednickiego, polemizującą z dotychczasowymi ujęciami zawartymi w opracowaniach J. Łomnickiego i A. Nowaka przedstawił K. Żurowski (1975).

Z. Rajewski (1975h) nakreślił obraz rozwoju rzemiosł u Słowian wczesnośredniowiecznych, spośród licznych jego gałęzi szerzej zajmując się żelaznictwem. Następnie omówił autor rogownictwo, obróbkę drewna, kamieniarstwo i garncarstwo.

Znaczeniem smoly i dziegdiu w gospodarce Słowian w okresie wczesnośredniowiecznym oraz w starożytności zajął się Z. Rajewski (1975i). Autor starał się również wyjaśnić etymologię wyrazu dziegieć wywodzącą się od pierwotnego wyrazu dego (żeć — palić) oraz omówił metody uzyskiwania w/w surowców.

O przypadkowym odkryciu dwóch tygli odlewniczych na dnie koryta

Sanu w Przemysłu pisze A. Kunysz (1975a). Tygle pochodzą z XII - XIII w. Na obu stwierdzono ślady żelaza i brązu.

J. Żak (1975) zajął się wczesnośredniowieczną ceramiką słowiańską grupy Dziedzice, datowaną na okres od VI - VII w. występującą na obszarze pomiędzy Odrą a Parsętą.

Wczesnośredniowieczny miecz zdobiony wizerunkiem monarchy w koronie, z bliżej nie rozszyfrowanym — prawdopodobnie dewocyjnym napisem inicjalnym, umieszczonym na głowni opublikowali M. Głosek i L. Kajzer (1975). Badany okaz pochodzący z Osiecznej znajduje się w zbiorach muzeum w Lesznie. Według typologii Oakeshotta należy do typu XII datowanego na XIII w. Autorzy interpretują go jako przypuszczalną własność księcia Przemysła II.

Łotewskie analogie do polskich mieczów średniowiecznych z napisami inwokacyjnymi i imiennymi m.in. ULFBERHT, umieszczonymi na głowni prezentuje T. Malinowski (1975). Miejscem produkcji tych ostatnich była Nadrenia.

Z. Rajewski (1975c) na podstawie analizy dokumentów pisanych, toponomastycznych, ikonograficznych i archeologicznych stara się zrekonstruować specjalizacje rzemieślnicze w zakresie produkcji broni w okresie wczesnośredniowiecznym. Z przeglądu źródeł wynika, że wśród producentów broni wydzielić można szczytników, grotników, producentów szłomów-helków, pancerzy oraz specjalizujących się w zakresie zapewne kilku rodzajów broni kowali — *fabri armorum*. W okresie rozdrobnienia feudalnego istniały przypuszczalnie także specjalizacje w zakresie produkcji ostróg i strzemion. Autor omawia również warsztat oraz rolę społeczną kowala.

M. Prosnak (1975) opublikował drewnianą łódź jednopienną wydobytą z dna Jeziora Lednickiego a znajdującą się obecnie w ekspozycji Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego w Poznaniu. Badany okaz stanowi najdoskonalszą odmianę drażonej łodzi tego typu. Staranność wykonania pozwala przypuszczać, że była to łódź książęca lub rycerska.

O odkryciu małego idola drewnianego w nawarstwieniach osadniczych z IX w. w Wolinie informują W. Filipowiak i J. Wojtasik (1975). Jest to rzeźba czterotwarzowa z rękojeścią, wyobrażająca pogańskie bóstwo Światowita. R. T. Żurowski (1975) próbuje ustalić przynależność kulturową oraz chronologię nie publikowanego dotychczas małego drewnianego idola z Masowa koło Dędlina, znalezione go przypadkowo na dnie dawnego źródła, łącznie z ceramiką wczesnośredniowieczną. Wykonana prymitywnie, realistycznie potraktowana figurka, mogła być wykonana na terenie ziem polskich w początkowym okresie wczesnego średniowiecza, o ile nie jest wytworem sztuki ludowej.

M. Dekówna (1975) opracowała wyroby ze szkła znalezione na grodzisku w Styrmen (Bułgaria) w trakcie badań prowadzonych w obrębie sektora polskiego w latach 1961 - 64 i 1967 - 68.

Kilka opracowań dotyczy zagadnień numizmatycznych. Monety wczesno-

średniowieczne z terenu województwa łódzkiego przedstawił A. Gupieniec (1975). W opracowaniu D. Rapnickiej-Albrycht (1975) ukazała się monografia wczesnośredniowiecznego skarbu srebrnego znalezionej w Brzozowie Nowym, woj. ostrołęckie. Skarb zawierał ozdoby oraz monety niemieckie, włoskie, angielskie, czeskie, duńskie, krzyżówki i naśladownictwa. Czas zdeponowania skarbu określono na lata 1040. S. Suchodolski (1975) omówił brakteaty znalezione podczas prac wykopaliskowych w Czersku, Zamku Kiszewskim i Grucznie. Znaleźiska datowane są na wiek XIII.

Kwestię pochodzenia i chronologii pierwszych emisji brakteatów polskich z wizerunkiem św. Wojciecha rozpatruje E. Rozenkranz (1975a). Autor przyjmuje, że miejscem ich bicia było Gniezno oraz wyróżnia dwa typy brakteatów. Typ A — starszy — z wyobrażeniem księcia klęczącego przed błogosławiącym go biskupem — bity pomiędzy 1135 - 1138 r. jako moneta obiegowa i typ B — młodszy — z wyobrażeniem biskupa stojącego z pastorałem i ewangelią w rękach — bity po r. 1138. Ten sam autor (1975) pisze o początkach mennictwa na terenie Sławna. Emisja denarów sławieńskich, zapoczątkowana około 1060 r. reprezentowana jest tylko przez jeden typ monet, tzw. denary łupawskie, znany z 6 zbliżonych odmian stempla.

Z. Stós-Fertner (1975) przedstawiła wyniki zastosowania radioizotopowej analizy fluorescencyjnej dla rozpoznania próby srebra dirhemów arabskich. Analiza około 200 dirhemów i naśladownictw oraz dwóch monet Bułgarów Kamskich wykazała, że prawie wszystkie zawierały od 85 - 99% srebra i że poza srebrem występuje w nich miedź i metale ciężkie, jak: złoto, rtęć, ołów i bismut, a także w niskich koncentracjach cynk i żelazo oraz w postaci śladowej nikiel, kobalt i cyna.

Z zakresu innych nauk pomocniczych archeologii przedstawiono wyniki opracowań szczątków roślin uprawnych i chwastów z grodziska w Pasymiu-Ostrowiu, woj. olsztyńskie, datowanego na VI - VIII w. n.e. (B. Czeczuga, W. Kossacka 1975) oraz makroskopowych szczątków roślin z XIII-wiecznego spichlerza zbożowego, odkrytego na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (R. Kosina 1975). Wyniki analizy dendrochronologicznej próbek drewna pobranych z konstrukcji zrębowej domostwa odsłoniętego na wzgórzu Zamkowym w Lublinie opublikowali M. J. Dąbrowski, A. Hunicz i M. Kardasz (1975).

Opublikowano także wyniki analiz materiałów kostnych zwierzęcych z wczesnośredniowiecznej osady w Radomiu (K. Krysiak, A. Lasota-Moskalewska, K. Świerzyński 1975) oraz z grodziska w Ujściu, z nawarstwień osadniczych datowanych na okres od X do XIX w. (M. Sobociński 1975b). Z tego samego grodziska opracowano również szczątki kostne ptaków (A. Waluszewska-Bubień 1975b) i ryb (M. Iwaszkiewicz 1975) oraz na podstawie całości materiałów kostnych pożywienie mięsne mieszkańców grodu w okresie od X do XV w. (I. Kranz 1975). Materiały kostne zwierzęce z wczesnośredniowiecznego grodziska w Nakle n/Notecią (nawarstwienia z X - XII w.) opracowane zostały przez M. Sobocińskiego i S. Godynickiego (1975).

pozostałości kostne ptaków z tych samych nawarstwień, przez A. Waluszewską-Bubień (1975a).

W dwóch oddzielnych opracowaniach przedstawiono wyniki analiz morfologiczno-porównawczych pozostałości kostnych jelenia (M. Sobociński i J. Kubiak 1975) oraz sarny (M. Sobociński i M. Mańkowski 1975), z wczesnośredniowiecznych grodzisk Wielkopolski i Kujaw, takich jak: Bnin, Bonikowo, Gniezno, Jankowo, Kruszwica, Nakło, Poznań, Santok i Ujście.

A. Lasota-Moskalewska i K. Świeżyński (1975) analizują wartość źródłową zwierzęcych szczątków kostnych dla obliczeń procentowych. Zdaniem autorów procentowy rozkład szczątków, z uwagi na różny stopień rozdrobnienia szkieletów poszczególnych gatunków zwierząt, nie odzwierciedla w pełni układu poszczególnych gatunków w konsumpcji i hodowli. Podważa to założenia, które stosuje się przy korzystaniu z odsetkowego rozkładu gatunków w materiale archeologicznym.

D. Komitowski (1975) przeprowadził analizę oraz dokonał oceny zmian patologicznych w ludzkich szczątkach kostnych pochodzących z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Złotej Pinczowskiej woj. kieleckie. Badania przeprowadzono na materiale ze 147 grobów, stwierdzając w 47 wypadkach występowanie zwyrodnień patologicznych. Autor opisuje rodzaje zmian oraz częstotliwość ich występowania.

Prace problemowe. Przedmiotem rozważań W. Antoniewicza (1975) jest problem występowania substratu bałtyjskiego na obszarze północnego Mazowsza. O przejściowej lub stałej penetracji osadniczej tego terenu, począwszy od epoki brązu po wiek X n.e., świadczą, zdaniem autora, m.in. dane onomastyczne, a mianowicie typowo bałtyjskie nazwy miejscowości, rzek, etymologia samej nazwy Mazowsze oraz niektóre źródła archeologiczne.

Z. Kurnatowska (1975) na podstawie analizy niektórych elementów osadnictwa słowiańskiego na obszarach naddunajskich i bałkańskich, na słowiańskim tle porównawczym stara się uzyskać dane dotyczące organizacji społecznej Sklawinów. Osadnictwo Sklawinów i Antów na obszarach ich największej aktywności politycznej cechowała znaczna koncentracja oraz tendencje do formowania większych grup terytorialnych.

Problem pobytu Awarów na terenie ziem polskich i ruskich rozpatruje Z. Rajewski (1975g). Hipoteza o przypuszczalnych śladach tego pobytu, podtrzymywana przez niektórych językoznawców, nie znajduje według wywodów autora potwierdzenia w materiale archeologicznym. Należy odrzucić przypuszczenie o nawet wyspowej lokalizacji osadnictwa awarskiego na ówczesnych, puszczańskich obszarach Polski, pozbawionych warunków stepowych, niezbędnych dla hodowców koni i bydła. Nieliczne odkryte dotąd zabytki awarskie na naszych ziemiach są wynikiem raczej doraźnych kontaktów. Odrzucić należy także hipotezę o wpływie Awarów na znaczne nasilenie się ekspansji Słowian. Nie można natomiast wykluczyć wzajemnych oddziaływań obu etnosów w różnych dziedzinach kulturowych.

Zagadnieniem genezy i chronologii osadnictwa walońskiego na Śląsku

zajął się B. Zientara (1975). Autor uważa, że było ono epizodem, który nie pozostawił po sobie trwalszych śladów. Pierwsza fala tego osadnictwa pojawiła się w drugiej połowie XII w. Osiedlający się w osadzie św. Maurycego we Wrocławiu kupcy i rzemieślnicy dostarczali kadr dla różnych dziedzin życia gospodarczego. Około 1220 r. sprowadzili oni na Śląsk drugą falę osadników chłopskich, która w ciągu XIV w. uległa całkowitej asymilacji.

Próbie rekonstrukcji organizacji gospodarczej oraz struktury społecznej Polski pierwszych Piastów na podstawie źródeł pisanych podjął K. Modzelewski (1975, 1975a). Zdaniem autora, struktura pierwszego społeczeństwa klasowego nosiła wyraźne piętno społeczeństwa plemiennego, w łonie którego zrodził się nowy porządek. Nowy ustrój nawiązywał do dziedzictwa dawnych instytucji plemiennych we wszystkich ogniwach systemu prawnego i organizacji państwowej, zmieniając ich postać lub funkcję w zależności od potrzeb władzy państwowej i wymogów stabilizacji społeczeństwa klasowego.

Zachodzące w V w. n.e. rewolucyjne przemiany w gospodarce agrarnej scharakteryzował S. Kurnatowski (1975). Przemiany te cechowała duża skala zachodzących zjawisk takich jak: znaczny, bo aż pięciokrotny przyrost strefy okupacji i 7-8-krotny, stale wzrastający przyrost strefy eksploatacji gospodarczej, szczególnie wysoczyzn polodowcowych; przeszło pięciokrotny w stosunku do okresu rzymskiego wzrost zaludnienia; zasadniczo odmienny sposób eksploatacji środowiska naturalnego, polegający na zastąpieniu dawnej wielokierunkowej, stosującej różne techniki uprawy ziemi gospodarką bardziej jednostronną, w której dominującym elementem staje się ugorowy system uprawy zbóż z orną obróbką ziemi, poważnym ograniczeniem upraw ogrodowych i zmniejszonym udziałem hodowli w żywieniu. Nowy model gospodarki i eksploatacji środowiska naturalnego ukształtował się w ciągu VI w.

Charakterystykę przemian zachodzących w strukturze hodowli zwierząt domowych na ziemiach polskich, w okresie VII - XII w. przedstawiła M. Dembińska (1975). W badanym okresie zaobserwować można w materiałach wykopaliskowych kosztne zwiększenie się w niektórych okresach pogłowia trzody chlewnej a spadek stad bydła, na co zdaniem autorki zasadniczy wpływ miały takie czynniki jak: znaczny przyrost ludności, wprowadzenie gospodarki przemienno-odłogowej i proces stabilizacji rolnictwa oraz różnice w zakresie techniki hodowli.

Z. Rajewski (1975l) rozpatruje zagadnienie wsi służebnych od strony materiałów archeologicznych. Posługując się archeologicznymi dowodami obecności warsztatów złotniczych i kowalskich, hutniczych, szklarskich, grzebienniczych i kamieniarskich skupionych w określonych miejscach, przychyła się autor do opinii tych badaczy, którzy początki powstania organizacji służebnej upatrują już w dobie plemienną IX - X w., przy czym jej treść i forma nie jest jeszcze tak rozbudowana jak w dobie państwowej.

L. Kajzer (1975) zwraca uwagę na niektóre kwestie łączące się z rozwojem wiejskich siedzib rycerskich na terenie ziemi sieradzkiej i łęczyckiej. Część

z tych siedzib próbuje autor powiązać z centrami majątkowymi rycerskich kompleksów ziemskich.

Charakterystykę rozwoju gospodarczego spicymierskiej włości grodowej przedstawił T. Poklewski (1975). Omawiana włość, której poprzedniczkami były dwie wsie istniejące w ciągu VIII - IX i X - XI w., zajmowała w XII - XIV w. cały obszar rozszerzonego dna doliny Warty w rejonie Spicymierza i Wieścic. W poszczególnych rozdziałach pracy omówiono lokalne środowisko przyrodnicze, strukturę i zasięgi upraw ornych oraz wewnętrzną organizację włości.

J. Tyszkiewicz (1975) w wyniku szczegółowej rekonstrukcji środowiska naturalnego w odniesieniu do I tysiąclecia n.e. oraz krytycznego przeglądu źródeł historycznych, archeologicznych i ikonograficznych, zarysował projekt następujących antroporegionów w dorzeczu Narwi: antroporegion Mazowsza pierwotnego, Mazowsza nadnarwiańskiego, Wysoczyzn Podlaskich i Pojezierza Mazurskiego.

Dziejom średniowiecznego Mazowsza poświęcił swe opracowanie B. Gierlach (1975a). Praca oparta w głównej mierze na źródłach archeologicznych, a dotycząca trzech węzłowych zagadnień: ustrojowo-politycznych ze szczególnym uwzględnieniem problematyki pierwotnej organizacji plemiennej Mazowsza, gospodarki i kultury materialnej oraz kultury duchowej ze szczególnym uwzględnieniem kwestii pierwotnego kultu. Wymienioną wyżej problematykę rozpatruje autor w ramach trzech przedziałów czasowych, a mianowicie: 1) w okresie Mazowsza plemiennego — od VI - VII do poł. X w. 2) w ramach zcentralizowanej monarchii piastowskiej — od schyłku X do połowy XIII w. i 3) w okresie dzielnicowym — od połowy XIII do schyłku XV w.

Obraz Mazowsza w początkowych okresach wczesnego średniowiecza naszkicował W. Szymański (1975). Dotychczasowe badania archeologiczne wykazały, że osadnictwo i kultura Mazowsza w tym okresie nie stanowiły prostej kontynuacji stosunków z okresu wpływów rzymskich, lecz oddziela je dwuwiekowa przerwa manifestująca się brakiem znalezisk archeologicznych będących wyrazem osłabienia aktywności osadniczej w okresie IV - VI w. związanej z wędrówkami ludów i dokonującymi się na tych obszarach przemieszczeniami plemion słowiańskich i germańskich. W początkowym okresie wczesnego średniowiecza obszar Mazowsza a szczególnie części płockiej nadążał za ogólnym tempem rozwoju pozostałych ziem polskich a na prężny jego rozwój duży wpływ miały m. in. dogodne położenie w pobliżu szlaku handlowego Bałtyk — Morze Czarne. Przyczyniło się to do ukształtowania charakterystycznej kultury Mazowsza o różnorodnych wątkach i nawiązaniach do Wielkopolski, Kujaw, Pomorza, Polski Środkowej i Śląska. B. Gierlach (1975b) zajął się średniowiecznym osadnictwem wiejskim okolic dzisiejszej Warszawy stwierdzając, że w badanym okresie istniała na tych obszarach sieć coraz bardziej zagęszczającego się z biegiem czasu osadnictwa wiejskiego o bardzo urozmaiconym profilu gospodarczym wynikającym m.in. z różnorodnych

warunków środowiska naturalnego, czego rezultatem była znaczna samowystarczalność obszaru i powstanie bogatego rynku lokalnego, stanowiącego naturalną podstawę rozwoju miasta.

Rozwój osadnictwa na obszarze Polski Środkowej w okresie od połowy X do połowy XIII w. zarysowała A. Chmielowska (1975). Obszar ten, w porównaniu z ziemiemi Mało- i Wielkopolski charakteryzuje uboższa sieć osadnictwa oraz pewne opóźnienie, w granicach jednego wieku, kształtowania się ośrodków wczesnomiejskich. Nie występują natomiast żadne różnice w kulturze materialnej.

Dwie obszernie publikacje związane są z dziejami wczesnośredniowiecznego i średniowiecznego Krakowa. Pierwsza (K. Radwański 1975) dotyczy rozwoju przestrzennego Krakowa przedlokacyjnego oraz jego ram chronologicznych ustalonych głównie na podstawie szczegółowej analizy materiałów ceramicznych. Druga pozycja (M. Borowiejska-Birkenmajerowa 1975) poświęcona jest zagadnieniom przemian urbanistycznych miasta od czasów przedlokacyjnych do XV w. włącznie.

Zagadnienie kształtowania się najstarszego osadnictwa wczesnośredniowiecznego na obszarze Pomorza Zachodniego opracował A. Porzeziński (1975a). Autor przedstawił stan badań w tym zakresie, charakterystykę środowiska geograficznego, podstawy datowania oraz kształtowania się poszczególnych skupisk osadniczych w dwóch fazach rozwojowych: A — VI w. i B — VII w.

Stan i potrzeby badań archeologicznych nad osadnictwem zachodniego brzegu dolnej Wisły w okresie wczesnośredniowiecznym przedstawiła E. Choińska (1975). Osadnictwo to stanowi zaplecze gospodarcze Gdańska, obejmujące kilka mikroregionów osadniczych.

Niektóre problemy związane z wczesnośredniowiecznym osadnictwem na terenie Elbląga omówił M. Haftka (1975). Analiza dotychczasowych wyników badań pozwoliła stwierdzić, że proces kształtowania się wczesnośredniowiecznego ośrodka osadniczego na tym terenie rozpoczął się w okresie wpływów rzymskich na bazie osadnictwa słowiańskiego i trwał do czasów ekspansji krzyżackiej. Do okresu tego należy również odnieść początki Truso jako ośrodka wymiany handlowej i lokalizować je na terenie Elbląga u ujścia potoku Kumeli.

Problematykę wczesnych miast nad środkową Odrą przedstawił L. Leciejewicz (1975). Według wywodów autora brak podstaw do upatrywania na badanym terenie istnienia większych ośrodków protomiejskich już w okresie plemiennym, gdyż pozbawiony dobrych gleb, przejściowy geograficznie teren, nie stwarzał warunków do rozwoju większych organizmów plemiennych. Podstawowe zmiany wprowadziła tu dopiero polska organizacja państwowa. W ciągu XI - XII w. niektóre z tutejszych grodów jak: Lubusz i Głogów a w mniejszym zakresie Santok, Międzyrzecz, Krosno, Bytom, Żagań i Nowogród Bobrzański zaczynają nabierać cech miejskich.

A. Kunysz (1975) zajął się prześledzeniem kontaktów handlowych Prze-

myśla, organizacją wymiany i rekonstrukcją przebiegu szlaków handlowych w okresie od VI do przełomu XII/XIII w., zarówno w zakresie handlu lokalnego jak i dalekosiężnego, poświadczonego występowaniem licznych za- bytków archeologicznych i źródeł pisanych. Szczególną rolę tego miasta w wymianie międzynarodowej m.in. z krajami arabskimi i Bizancjum, potwierdziło odkrycie śladów istnienia kolonii kupców żydowskich w połowie XI w., zajmujących się organizacją wymiany.

S. Suchodolski (1975a) zajął się zagadnieniem dróg oraz czasu napływu drugiej fali monet zachodnioeuropejskich na tereny Europy wschodniej, przypadającej na okres od połowy do końca X w. Największe nasycenie tą monetą wykazują Czechy, Śląsk i Wielkopolska. Są to monety bawarskie, saskie, frankońskie, szwabskie, anglosaskie i italskie. Na tereny Europy wschodniej docierały trzema drogami: południową — z Bawarii do Czech i przez Kotlinę Kłodzką na Śląsk i do Wielkopolski; zachodnią — przez Połabie i północną — morską do Skandynawii i na Pomorze.

W 1975 r. ukazała się druga część publikacji J. Hasegawy poświęcona ceramice typu praskiego, stanowiącej najstarszą fazę rozwojową wczesno-średniowiecznej ceramiki słowiańskiej na terenie Europy Środkowej. Omówiono w niej typologię, zasięgi oraz chronologię i związki genetyczne form naczyń tego typu. Po zapoznaniu się z materiałami z terenów Polski, Czechosłowacji i NRD, za naczynia typu praskiego uznaje autor jedynie formy garnkowate, które dzieli na dwie zasadnicze grupy — jajowate i baniaste z szeregiem odmian w ich obrębie. Natomiast wazy, misy i małe naczynka, należy, zdaniem autora, oddzielić od ceramiki typu praskiego i zaliczyć do oddzielnej grupy ceramiki słowiańskiej. Formy naczyń typu praskiego na terenie Europy Środkowej pojawiły się już w końcu IV w. i genetycznie wiążą się z ręcznie lepioną ceramiką grupy przeworskiej kultury wenedzkiej okresu wpływów rzymskich.

Z. Rajewski (1975) poruszył zagadnienie genezy wałów słowiańskich o konstrukcji hakowej, wywodząc je z zasieków stawianych w celach obronnych. Idea ta, zdaniem autora, mogła powstać równocześnie w wielu krajach Europy a sam zasięg konstrukcji hakowych jest być może znacznie szerszy niż sądzono dotychczas. Konstrukcja hakowa, zarówno w Polsce jak i w innych krajach, mogła występować obok innych konstrukcji wału jeszcze przed X w. n. e.

K. Żurowska (1975) powraca do poruszanego wielokrotnie w literaturze przedmiotu zagadnienia dwóch grobów romańskich odkrytych w kościele benedyktyńskim w Tyńcu, starając się ustalić tożsamość pochowanych tam osobników. Autorka wiąże jeden z tych grobów z osobą pierwszego opata tyńckiego irlandczykiem Anchorasem („opat ołowiany”), zmarłym wg źródeł pisanych około 1085 r. drugi natomiast — bez szkieletu — z żoną Bolesława Śmiałego Edytą, exhumowaną po morderstwie popełnionym przez króla na osobie św. Stanisława.

Rolę pogańskich kapłanów i czarowników w walce z powstającymi nowymi

stosunkami społecznymi na obszarze różnych państw słowiańskich, w okresie wczesnośredniowiecznym naświetlił Z. Rajewski (1975 e)

E. Gąssowska (1975) rozważa zasadność przyjętej dotychczas chronologii budowy ośrodka kultowego na Łysej Górze. Analizując fakty archeologiczne wysuwa twierdzenie, że jego rodowód wiąże się z celtyckim kręgiem kulturowym. Łysa Góra została włączona jako miejsce święte w kompleks osadniczy związany z tamtejszym okręgiem hutniczym i funkcję tę pełniła z przerwami po okres wczesnośredniowieczny.

W następnym opracowaniu E. Gąssowska i J. Kuczyński (1975) ustosunkowują się negatywnie co do możliwości powiązania z ośrodkiem kultu pogańskiego na Łysej Górze, dwóch znajdujących się obecnie na terenie Nowej Słupi posągów kamiennych. Pogańskim idolem mogła być natomiast, zdaniem autorów, trzecia figurka znana tylko z relacji pisanych, odkryta w XVIII w. przed drzwiami kościoła na Łysej Górze.

Z. Rajewski (1975a) na podstawie źródeł archeologicznych, etnograficznych i folklorystycznych oraz relacji pisanych, naświetla rolę konia w słowiańskich praktykach wierzeniowych wczesnego średniowiecza. Rola ta była zregionalizowana i niejednakowa u wszystkich plemion słowiańskich, największa w magii i religii Słowian północnych.

LITERATURA

Wykaz skrótów: Acta Arch. Carp. — Acta Archaeologica Carpathica; Acta Arch. Lodz. — Acta Archaeologica Lodziensia; Acta Univ. N. C. — Acta Universitatis Nicolai Copernici; Acta Univ. Wrat. — Acta Universitatis Wratislaviensis; Arch. Polona — Archaeologia Polona; Arch. Polski — Archeologia Polski; Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab. — Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków; Biul. Num. — Biuletyn Numizmatyczny; Fontes Arch. Posn. — Fontes Archaeologici Posnanienses; Inf. Arch. — Informator Archeologiczny; Kom. Maz. Warm. — Komunikaty Mazursko-Warmińskie; Kosz. Zesz. Muz. — Koszalińskie Zeszyty Muzealne; Kr. Wlkp. — Kronika Wielkopolski; Kw. Hist. — Kwartalnik Historyczny; Kw. HKM. — Kwartalnik Historii Kultury Materialnej; Kw. Op. — Kwartalnik Opolski; Mat. do Prahist. Ziem. Pol. — Materiały do Prahistorii Ziemi Polskich; Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. — Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego; Mat. Staroż. i Wez. średn. — Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne; Mat. Zachpom. — Materiały Zachodniopomorskie; Nauka Pol. — Nauka Polska; Op. Roc. Muz. — Opolski Rocznik Muzealny; Pom. Ant. — Pomorania Antiqua; Pr. Kom. Nauk Hum. — Prace Komisji Nauk Humanistycznych; Pr. i Mat. MAEŁ. — Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi; Pr. Maz. Ośr. Bad. Nauk. — Prace Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych; Prz. Antrop. — Przegląd Antropologiczny; Prz. Hist. — Przegląd Historyczny; Roc. Akad. Roln. — Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu; Roc. Kam. — Rocznik Kamiński; Roc. Kal. — Rocznik Kaliski; Roc. Kosz. — Rocznik Koszaliński; Roc. Muz. Świąt. — Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego; Roc. Muz. Woj. Rzesz. — Rocznik Muzeum Województwa Rzeszowskiego; Roc. Olszt. — Rocznik Olsztyński; Roc. Przem. — Rocznik Przemyski; Roc. Wlkp. Wsch. — Rocznik Wielkopolski Wschodniej; Sil. Ant. — Silesia Antiqua; Sl. Ant. — Slavia Antiqua; Spr. Arch. — Sprawozdania

Archeologiczne; Spr. PTPN. — Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk; Spr. z posiedz. Kom. Nauk. — Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN; Śl. Spraw. Arch. — Śląskie Sprawozdania Archeologiczne; Śl. Kw. Hist. — Śląski kwartalnik Historyczny Sobótka; Wiad. Arch. — Wiadomości Archeologiczne; Wiad. Hist. — Wiadomości Historyczne; Wiad. Num. — Wiadomości Numizmatyczne; Zap. Hist. — Zapiski Historyczne; ZOW. — Z Otchłani Wieków.

- Albrycht-Rapnicka D. 1975, *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Brzozowa Nowego pow. Przasnysz*, Mat. Star. i Wez. średn., 3, s. 251 - 320.
- Antoniewicz W. 1975, *Problem substratu bałtyckiego na północnym Mazowszu (tezy referatu)* w: *Badania Archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu*, Pr. Maz. Ośr. Bad. Nauk., 14, s. 31 - 32.
- Badania Archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974 - 1975, Wieliczka 1975, s. 90.
- Baranowski H. 1975, *Bibliografia Historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 1973*, Zap. Hist., 40/2, s. 159 - 226.
- Baranowski T. 1975, *Badania wykopaliskowe przy ul. Wydarte w Kaliszu (stanowisko 2)*, Roczn. Kal., 8, s. 390 - 391.
- Baranowski T., Dąbrowski K., Kowaleczyk D., Meyza K. 1975, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Tumianach, powiat olsztyński w 1973 roku*, Roczn. Olszt., 11, s. 211 - 215.
- Bąbel J. 1975, *Badania powierzchniowe dorzecza rzeki Kamionki w powiecie opatowskim*, Wiad. Arch., 40/4, s. 531 - 579.
- Bednarczyk J., Koško A. 1975, *Badania archeologiczne na stanowisku 2 w Dobieszewicach pow. Mogilno*, Spr. Arch., 27, s. 197 - 226.
- Bielenin K. 1974, *Starożytne górnictwo i hutnictwo żelaza w Górach Świętokrzyskich*, Warszawa—Kraków, ss. 278. PWN 8.
- 1975, *W sprawie stanowiska dymarskiego w Tarchalicach*, Arch. Polski, 20/1, s. 174 - 187.
- Błaszczyk Z. 1975, *Rozwój społeczno-gospodarczy Polski Środkowej w okresie rzymskim*, Pr. i Mat. MAEL., 22, Seria archeologiczna s. 254 - 269.
- Borowiejska-Birkenmajerowa M. 1975, *Kształt średniowiecznego Krakowa*, Kraków ss. 311.
- Cabalska M. 1975, *Grodzisko w Mymoniu pow. Krosno w świetle badań archeologicznych*, Mat. Star. i Wez. średn., 3, s. 321 - 339.
- 1975a, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 1970 roku w Mymoniu pow. Krosno*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch., za lata 1970 - 1972, s. 95 - 100.
- Cabalska M., Madyda R., Parczewski M., Tunia K. 1975, *Materiały do pradziejów powiatu Dąbrowa Tarnowska*, Mat. Star. i Wez. średn., 3, s. 387 - 422.
- Cnotliwy E. 1972, *Rec: Aldona Chmielowska, Grzebień starożytny i średniowieczny z ziem polskich*, Acta Archaeologica Lodziensia, nr. 20, Łódź 1971, zam. w: Mat. Zachpom., 18, 1975, s. 716 - 719.
- Cnotliwy E., Nawroński T., Rogosz R. 1972, *Wyniki badań archeologicznych w piwnicach zamku książąt pomorskich w Szczecinie*, Mat. Zachpom. 18, 1975, s. 159 - 233.
- Cofta-Broniewska A. 1975, *Badania Archeologiczne w Inowrocławiu i powiecie inowrocławskim w latach 1967 - 1973*, Wiad. Arch., 40/3, s. 411 - 417.
- Chmielowska A. 1975, *Osadnictwo w Polsce środkowej w okresie od połowy X do połowy XIII w.*, Pr. i Mat. MAEL., 22, seria archeologiczna, s. 331 - 371.
- Choińska E. 1975, *Stan i potrzeby badań archeologicznych nad osadnictwem na zachodnim brzegu doliny Wisły w wczesnym średniowieczu*, Pom. Ant., 6, s. 151 - 191.
- Czeczuga B., Kossacka W. 1975, *Nasiona zbóż i chwastów z grodziska w Pasymiu-Ostrowiu w powiecie szczycieńskim z VI - VIII wieku naszej ery*, Roczn. Olszt., 11, s. 235 - 242.

- Dąbrowska E. 1975, *Major Results of the 1973 - 1974 Excavations of Early Medieval Sites in Poland*, Spr. Arch., 27, s. 241 - 246.
- Dąbrowska I., Kozłowska R. 1975, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych osady wczesnosredniowiecznej we Franknowie, powiat biskupiecki, w 1973 roku*, Roczn. Olszt., 11, s. 217 - 223.
- Dąbrowska T. 1975, *Wyniki prac wykopaliskowych w Kopciach pow. Węgrów*, Wiad. Arch., 40/3, s. 359 - 374.
- Dąbrowski K. 1975, *Cmentarzysko późnolateńskie i osada wczesnosredniowieczna w Żydowie powiat kaliski*, Roczn. Kal., 8, s. 383 - 389.
- 1975a, *Archaeological Investigations at Tumiany, Near Olsztyn*, Arch. Polona, 16, s. 179 - 197.
- Dąbrowski M. J., Huniez A., Kardasz M. 1975, *Badania archeologiczne i dendrochronologiczne prowadzone na wzgórzu zamkowym w Lublinie w 1973 r.*, Wiad. Arch., 40/1, s. 27 - 36.
- Dekówna M. 1975, *Wyroby szklane z grodziska Styrmen (Bułgaria)*, Sl. Ant. 22, s. 177 - 277.
- Demińska M. 1975, *Zmiany w strukturze hodowli na ziemiach polskich we wczesnym średniowieczu*, Kw. HKM., 23, s. 201 - 224.
- Domański G. 1975, *Uwagi o próbach rekonstrukcji dymarki tarchalickiej*, Arch. Polski, 22/2, s. 455 - 459.
- Dymczewski A. 1975, *Die Ausgrabungen in Santok. Ergebnisse und Fragen der Weiterführung der Forschungen*, Arch. Polona, 16, s. 231 - 238.
- Dzieduszycka B. 1975, *Wczesnosredniowieczny zespół osadniczy w Kaszowie we wspólnym systemie militarnym*, Spr. Arch., 27, s. 287 - 288.
- Dzieduszycki W. 1975, *Z problematyki badań archeologicznych i architektonicznych wczesnosredniowiecznej i średniowiecznej Kruszwicy*, Spr. Arch., 27, s. 289 - 290.
- Dzieje Szubina*, praca zbiorowa, Warszawa—Poznań 1974, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, 8, ss. 220.
- Effertowa J. 1975, *Ostatnie badania nad Słowiańszczyzną starożytną i wczesnosredniowieczną w ZSRR*, Sl. Ant., 22, s. 315 - 331.
- Filipowiak W. 1975, *Zarys historii badań wczesnosredniowiecznego osadnictwa wiejskiego ziemi kamieńskiej*, Roczn. Kam., 4, s. 7 - 28.
- Filipowiak W., Wojtasik J. 1975, *Światowit z Wolina*, ZOW., 41/2, s. 82 - 89.
- Flis St. 1975, *Bibliografia zawartości „Rocznika Olsztyńskiego” (T. 1 - 10)*, Roczn. Olszt., 11, s. 279 - 303.
- Florkowski A. 1975, *Analiza antropologiczna szkieletu z okresu rzymskiego odkrytego w Głębozku Wielkim, pow. Brodnica*, Acta Univ. N. C. Archeologia, 5, s. 101 - 106.
- Galas B., Abrahamowicz B. 1975, *Zastosowanie fotogrametrii w badaniach archeologicznych prowadzonych na terenie Collegium Gostomianum w Sandomierzu*, Arch. Polski, 20/1, s. 7 - 21.
- Gardawski M. 1975, *Technika i technologia w dawnym złotnictwie*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Seria B, 40, ss. 96.
- Gąssowska E. 1975, *Uwagi o chronologii i funkcji Łysej Góry*, Roczn. Muz. Świąt., 9, s. 87 - 111.
- Gąssowska E., Kuczyński J. 1975, *„Starożytne” posągi kamienne na Łysej Górze*, Roczn. Muz. Świąt., 9, s. 315 - 325.
- Gierlach B. 1975, *Kilka uwag do średniowiecza Warszawy w: Warszawa średniowieczna*, 2, Studia Warszawskie 19, s. 133 - 136.
- 1975a, *Studia nad archeologią średniowiecznego Mazowsza*, Pr. Maz. Ośr. Bad. Nauk., 28, ss. 147.
- 1975b, *Średniowieczne osadnictwo wiejskie okolic Warszawy w: Warszawa średniowieczna*, 2, Studia Warszawskie, 19, s. 111 - 117.

- Gierlach O. 1975, *Gród Jazdowski w wiekach VII i XIII - XIV w: Warszawa Średniowieczna*, 2, Studia Warszawskie, 19, s. 119 - 128.
- Głosek M., Kajzer L. 1975, *Zdobiony miecz średniowieczny znaleziony w Osiecznej, pow. Leszno*, Kw. HKM., 23/2, s. 279 - 288.
- Głuszek S., Malcówna A., Perzanowska I. 1975, *Bibliografia Historii Polskiej za rok 1973*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 408.
- Górniewicz H. 1975, *O możliwościach w zakresie współpracy archeologów i językoznawców na podstawie doświadczeń i zamierzeń gdańskiego zespołu onomastycznego*, Sl. Ant., 22, s. 5 - 15.
- Górska I. 1975, *Przegląd najważniejszych badań archeologicznych nad okresem wczesnośredniowiecznym na Mazowszu i Podlasiu w latach 1944 - 1969 w: Badania Archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu*, Pr. Maz. Ośr. Bad. Nauk., 14, s. 125 - 133.
- Gruszczyńska A. 1975, *Badania wykopaliskowe na stanowisku 3 w Śtiwczy pow. Rzeszów w latach 1970 - 1971*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch., za lata 1970 - 1972, s. 73 - 76.
- Grześkowiak J. 1975, *Grób szkieletowy z Głęboczka Wielkiego pow. Brodnica*, Acta Univ. N. C., Archeologia 5, s. 93 - 99.
- Gupieniec A. 1975, *Znaleziska monet wczesnośredniowiecznych na terenie woj. łódzkiego*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna, 22, s. 391 - 395.
- 1975a, *Pieniądz kruszcowy na obszarze województwa łódzkiego w okresach lateńskim i rzymskim*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna, 22, s. 270 - 288.
- Haftka M. 1975, *Elbląg we wczesnym średniowieczu i problem lokalizacji Truso*, Pom. Ant., 6, s. 193 - 280.
- Hasegawa J. 1975, *Chronologia i rozprzestrzenienie ceramiki typu praskiego w Europie Środkowej*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna, 21, ss. 220.
- Hensel W. 1975, *Z doświadczeń Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN*, Nauka Pol., 23/6, s. 34 - 46.
- Informator Archeologiczny, badania rok 1974, Warszawa 1975, ss. 336.
- Iwaskiewicz M. 1975, *Szczątki ryb z wczesnośredniowiecznego grodu w Ujściu*, Roczn. Akad. Roln., 76, Archeozoologia 1, s. 93 - 94.
- Jaskanis J. 1975, *Badania kurhanów z okresu rzymskiego w Dmochach-Rodzonkach pow. Wysokie Mazowieckie*, Spr. Arch., 27, s. 125 - 140.
- Kajzer L. 1975, *Uwagi o ewolucji wiejskich siedzib rycerskich w ziemiach łęczyckiej i sieradzkiej w XIII - XVI wieku*, Kw. HKM., 23/4, s. 589 - 603.
- 1975a, *Rec: Jerzy Olczak, Niektóre aspekty badań grodzisk stożkowatych na Pomorzu Środkowym, Studia Archaeologica Pomeranica nr. 2*, Koszalin 1974, s. 255 - 278, zam. w: Kw. HKM., 23/4, s. 657 - 658.
- Kaszewska E. 1975, *Kultura przeworska w Polsce Środkowej*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna, 22, s. 195 - 253.
- 1975a, *Wielokulturowe cmentarzysko ciałopalne w Zadowicach pow. Kalisz*, Spr. Arch., 27, s. 141 - 164.
- Kaźmierczyk J., Kramarek J., Lasota Cz. 1975, *Badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1973 roku*, Sil. Ant., 17, s. 183 - 220.
- Kierzkowska-Kalinowska E. 1975, *W kwestii badań nad rozplanowaniem miasta średniowiecznego*, Kw. HKM., 23/1, s. 119 - 122.
- Kietlińska A. 1975, *Broń kultury przeworskiej z okolic Kalisza w Państwowym Muzeum Archeologicznym*, Wiad. Arch., 40/1, s. 13 - 18.
- Kolato W. 1975, *Bibliografia publikowanych prac, artykułów, komunikatów i notatek profesora Zdzisława Adama Rajewskiego*, Wiad. Arch., 39/4, s. 429 - 443.
- Kolendo J. 1975, *Rec: A. Kunisz, Katalog skarbów monet rzymskich odkrytych na ziemiach polskich (w:) Materiały do prahistorii Ziemi Polskich, Część V, Epoka żelaza, z. 5. okres rzymski*, Warszawa 1973, ss. 152 + 2 mapy, zam. w: Wiad. Num., 19/3, s. 182 - 184

- Komitowski D. 1975, *Badania paleopatologiczne szczątków kostnych z wczesnośrednio-wiecznego cmentarzyska w Złotej Pinczowskiej*, Wiad. Arch., 40/1, s. 113 - 118.
- Koperski A. 1975, *Komunikat z badań archeologicznych w Przemysłu ul. Pstrowskiego*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 93 - 94.
- 1975a, *Komunikat z badań archeologicznych rynku przemyskiego w 1972 roku*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 127 - 131.
 - 1975b, *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w Przemysłu przy ul. Łukasieńskiego w 1970 roku*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 125 - 127.
 - 1975c, *Wyniki najnowszych badań archeologicznych w Trójczycach pow. Przemysł*, Acta Arch. Carp., 15, s. 67 - 73.
 - 1975d, *Wyniki powierzchniowych badań archeologicznych na terenie powiatu przemyskiego w 1970 roku*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 143 - 145.
 - 1975e, *Wyniki prac wykopaliskowych w Trójczycach, pow. Przemysł w 1970 roku*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 69 - 70.
- Kosina R. 1975, *Paleoetnobotanika*, Sil. Ant., 17, s. 221 - 231.
- Kosman M. 1974, *Izbica Kujawska — przeszłość i teraźniejszość*, Roczn. Wlkp. Wsch., 2, s. 9 - 72.
- 1975a, *Rec: Słowianie w dziejach Europy. Studia historyczne ku uczczeniu 75 rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej profesora Henryka Łowmiańskiego*, Poznań 1974, ss. 327, zam. w: Kw. Hist., 82/1, s. 154 - 156.
- Kowalczyk M. 1975, *Z badań nad osadnictwem na terenie kasztelanii raciązkiej*, Pom. Ant., 6, s. 531 - 558.
- Kowalski K. 1975, *Wyniki badań archeologicznych w dorzeczu Obręczówki*, Mat. Star. i Wcz. średn., 3, s. 471 - 500.
- Kramarkowa I. 1974, *Uwagi o epoce przejściowej między późnym okresem wpływów rzymskich a wczesnym średniowieczem na przykładzie Śląska*, Antiquitas, 4, Acta Univ. Wratisl. s. 133 - 138.
- 1975, *Nieznaną figurka brązowa znaleziska w okolicach Sieradza*, Antiquitas 5, Acta Univ. Wratisl. s. 113 - 121.
- Kramarek J. 1975, *Polska sztuka przedpiastowska*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 93.
- Kranz I. 1975, *Pożywienie mięsne mieszkańców Ujścia w okresie od X do XV w.*, Roczn. Akad. Roln., 76, Archeozoologia 1, s. 95 - 104.
- Kruk J. 1974, *Strefy dogodności osadniczej i modele opanowania terenu na przykładzie badań mikroregionalnych nad środkową Nidzią*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 18/2, 1975, s. 402 - 404.
- 1975a, *Z metodyki badań poszukiwawczych*, Spr. Arch., 27, s. 247 - 254.
- Krysiak K., Lasota-Moskalewska A., Świeżyński K. 1975, *Analiza zwierzęcych szczątków z wczesnośredniowiecznej osady w Radomiu*, Arch. Polski, 20/2, s. 377 - 409.
- Kubiak S., Męclewska M., Mikołajczyk A. 1975, *Inwentarze polskich znalezisk monetarnych*, Biul. Num., 8, s. 141 - 147.
- Kufel-Dzierzowska A. 1975, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe w Polsce Środkowej*, Pr. i Mat. MAEŁ., Seria Archeologiczna, 22, s. 373 - 390.
- Kunka S. 1975, *Materiały kultury przeworskiej z Czernocina pow. Łódź z Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, Wiad. Arch., 40/3, s. 353 - 358.
- Kunisz A. 1973, *Katalog skarbów monet rzymskich odkrytych na ziemiach polskich*, Mat. do Prahist. Ziem Pol., cz. 5 Epoka żelaza, z. 5 Okres Rzymski, ss. 152.
- 1975, *Dalszy denar Republikański ze skarbu z Polańca*, Roczn. Muz. Świąt., 9, s. 327 - 330.
- Kunysz A. 1975, *Kontakty handlowe Przemysłu we wczesnym średniowieczu*, Roczn. Przem., 15 - 16, s. 5 - 21.

- 1975a, *Zagadkowe tygle odlewnicze z Przemysła*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch., za lata 1970 - 1972, s. 138 - 140.
- Kurnatowska Z. 1975, *Struktura społeczna Sklawinów w świetle analizy osadniczej*, Spr. PTPN., 89, za I i II kwartał 1972, s. 62 - 65.
- Kurnatowski S. 1975, *Wczesnośredniowieczny przełom gospodarczy w Polsce oraz jego konsekwencje krajobrazowe i demograficzne*, Arch. Polski, 20/1, s. 145 - 160.
- 1975a, *Uwagi o badaniach nad gospodarką żywnościową okresu wpływów rzymskich*, Kw. HKM., 23/1, s. 77 - 97.
- 1975b, *Criteria of Effectiveness of Archaeological Field Research Works in the Light of Settlement Analysis*, Arch. Polona, 16, s. 127 - 149.
- Labuda G. 1975, *O formach osadnictwa wczesnośredniowiecznego wsi polskiej (w związku z książką Zofii Podwińskiej)*, Kw. HKM., 23/1, s. 99 - 113.
- Lalik T. 1975, *Uwagi o rozwoju miast mazowieckich i Warszawy w: Warszawa średniowieczna 2*, Studia Warszawskie 19, s. 33 - 61.
- Lasota-Moskalewska A., Świeżyński K. 1975, *Wykopaliskowe kości zwierzęce. Stan zachowania a wartość źródłowa*, Kw. HKM., 23/2, s. 269 - 278.
- Leciejewicz L. 1975, *Zur Erforschung von Frühstädten im mittleren Odergebiet*, Arch. Polona, 16, s. 221 - 230.
- 1975a, *Rec: Szymański Wojciech, Słowiańszczyzna Wschodnia*, Kultura Europy wczesnośredniowiecznej z. 1, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1973, s. 253, zam. w: Kw. HKM., 23/1, s. 123 - 125.
- Lempka D., Nowakowski W. 1975, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w powiatach mrągowskim i piskim w 1973 roku*, Roczn. Olszt., 11, s. 225 - 234.
- Leśny J. 1975, *Ze studiów nad osadnictwem i dziejami ziemi pałuckiej we wczesnym średniowieczu*, Sl. Ant., 22, s. 123 - 176.
- Liana T. 1975, *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Nowym Mieście pow. Rawa Mazowiecka*, Wiad. Arch., 40/3 s. 375 - 410.
- Łaszczyńska T. 1975, *Polska Środkowa w okresie wędrówek ludów i początkach wczesnego średniowiecza*, Pr. i Mat. MAEŁ, Seria Archeologiczna, 22, s. 293 - 330.
- Łosiński W. 1975, *Bardy-Świeclubie, ein Siedlungskomplex im unteren Parsęta — Flussgebiet*, Arch. Polona, 16, s. 199 - 219.
- 1975a, *W sprawie uwag T. Poklewskiego na temat pracy o początkach wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego w dorzeczu Parsęty*, Arch. Polski, 40/2, s. 459 - 465.
- Łuczak B., Nowakowski A. 1975, *Cmentarzysko średniowieczne w Płowcach II, pow. Radziejów*, Acta Univ. N. C., Archeologia 5, s. 201 - 225.
- Macewicz K., Tomeczak E., Wuszkan S. 1975, *Konserwatorskie badania archeologiczne na terenie województwa opolskiego w latach 1970 - 1972*, Op. Roczn. Muz., 6, s. 115 - 192.
- Madyda R. 1975, *Wyniki badań przeprowadzonych w Lisowie pow. Opatów*, Wiad. Arch., 40/3, s. 385 - 396.
- Madyda R., Tunia K. 1975, *Sprawozdanie z badań w Czyżowie pow. Dąbrowa Tarnowska, prowadzonych w 1971 r.*, Wiad. Arch., 40/3, s. 337 - 351.
- Malinowski T. 1975, *Łoteuskie analogie do polskich mieczów średniowiecznych*, Kw. HKM., 23/1, s. 115 - 118.
- Masińska H. 1975, *Przegląd niektórych ważniejszych metod badawczych bursztynu*, Pom. Ant., 6, s. 355 - 373.
- Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim, Grodzisko wklęsłe*. Praca zbiorowa pod redakcją Jana Żaka, Poznań 1975 ss. 268.
- Mączyńska M. 1975, *Szklany paciorek z „twarzami” z Balic pow. Mościska*, Wiad. Arch., 40/3, s. 297 - 300.
- Mikołajczyk A. 1975, *Moneta na terenie Polski Środkowej w okresie wędrówek ludów*, Pr. i Mat. MAEŁ, Seria Archeologiczna, 22, s. 289 - 291.

- Miśkiewicz M. 1975. *O cmentarzyskach wczesnośredniowiecznych — w odpowiedzi L. Rauhutowi*, Światowit, 34, s. 343 - 349.
- Modzelewski K. 1975. *Organizacja gospodarcza państwa piastowskiego. X - XIII wiek*, Ossolineum, ss. 295.
- 1975a, *Dziedzictwo plemienne w ustroju Polski Piastowskiej*, Kw. HKM., 23/3, s. 351 - 383.
- Morawski W. 1974. *Matematyczno-statystyczna analiza danych z archeologicznego zdjęcia terenu w mikroregionie środkowej Nidzicy*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 18/2, 1975, s. 399 - 401.
- Moskwa K. 1974. *Z badań nad pradziejami Rzeszowa*, Roczn. Muz. Woj. Rzesz., 3.
- Musianowicz K. 1975. *O cmentarzysko kurhanowe z VI - VIII w. w Klimientowicach koło Szepietówki (USRR)*, Wiad. Arch., 40/3, s. 325 - 338.
- 1975a, *Osada z IX - X w. w Strzyżowie pow. Hrubieszów na tle osadnictwa Górnego Pobuża*, Wiad. Arch., 40/1, s. 83 - 112.
- 1975b, *Osady z wczesnego średniowiecza i średniowiecza w Brulinie - Koskach pow. Ostrów Mazowiecka*, Mat. Staroz. i Wez. średn., 3, s. 341 - 386.
- 1975c, *Wspomnienie o prof. Z. Rajewskim*, Wiad. Arch., 39/4, s. 419 - 429.
- Nawroński T., Rogosz R. 1972. *Weryfikacyjno-ratownicze badania archeologiczne na średniowiecznym grodzisku w Trzygłowie pow. Gryfice*, Mat. Zachpom., 18, 1975, s. 235 - 272.
- Niewęglowski A. 1975. *Mazowsze w podokresie późnolatańskim. Przemiany kulturowe i osadnicze w: Badania Archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu*, Pr. Maz. Ośr. Bad. Nauk., 14, s. 105 - 111.
- Nosek E. 1974. *Konserwacja monet srebrnych i brązowych*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk. 18/1, 1975, s. 6 - 8.
- Okulicz J. 1975. *Problematyka okresu wpływów rzymskich na Mazowszu i Podlasiu w świetle nowych badań*, w: *Badania Archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu*, Pr. Maz. Ośr. Nauk., 14, s. 79 - 92.
- Okulicz Ł. 1975. *Sprawozdanie z badań cmentarzyska z wczesnej epoki żelaza w Rembielinie powiat przasnyski*, Roczn. Olszt., 11, s. 205 - 210.
- Paluch A. 1975. *Ślady występowania zabiegów trepanacyjnych na ziemiach Polski i Czechosłowacji w starożytności i średniowieczu*, Arch. Polski, 20/2, s. 411 - 454.
- Parczewski M. 1975. *Badania wykopaliskowe w Bachórze pow. Brzozów na stanowiskach nr. 2, 3, i 12*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 100 - 102.
- 1975a, *Osada wielokulturowa w Bachórze pow. Brzozów, stanowisko 16*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 76 - 90.
- 1975b, *Rec: J. Hasegawa, Z badań nad wczesnośredniowieczną ceramiką zachodniosłowiańską*, Acta Archaeologica Lodziensia Nr. 22, Łódź 1973, zam. w: Spr. Arch., 27, s. 336 - 341.
- Perzyńska-Holasowa M. 1975. *Przegląd polskich prac dotyczących Słowiańszczyzny starożytnej i wczesnośredniowiecznej na podstawie publikacji z 1973 (z uzupełnieniami za 1972 r.)*, Sl. Ant., 22, s. 279 - 313.
- Piaskowski J. 1972. *Metaloznawcze badania przedmiotów żelaznych kultury jastorfskiej i grupy lubuskiej wczesnego okresu rzymskiego*, Mat. Zachpom., 18, 1975, s. 59 - 80.
- 1972a, *Technologia żelaza na Pomorzu Zachodnim w okresie późnolatańskim i wczesnorzymskim*, Mat. Zachpom., 18, 1975, s. 81 - 135.
- Piontek J. 1975. *Antropologiczna analiza materiałów kostnych z grobów ciałopalnych odkrytych w Swarzynicach pow. Sulechów*, Wiad. Arch., 40/3, s. 333 - 335.
- Piontek J., Strzałko T. 1975. *Późnolatańskie szkielety z Biskupina pow. Żnin.*, Uzup.: Rajewski Z. *Uzupełnienie w sprawie szkieletów*, Wiad. Arch., 40/3, s. 317 - 323.
- Podgórski J. 1975. *Stan i potrzeba ochrony zabytków archeologicznych w województwie gdańskim*, Pom. Ant., 6, s. 295.

- Poklewski T. 1975, *Spicymierska włość grodowa w średniowieczu. Obraz gospodarczy*, Acta Arch. Lodz., 24, s. 139.
- 1975a, Rec: *Łosiński W., Początki wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego w dorzeczu dolnej Parsęty VI - X/XI w.*, Wrocław 1972, zam. w: Arch. Polski 20/1, s. 214 - 219.
- Polish Archaeological Abstracts, Vol. V, Abstracts 1/75 - 293/75, Praca zbiorowa pod redakcją A. Dymaczewskiego, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk, 1975.
- Powierski J. 1975, Rec: *Słowianie w dziejach Europy. Studia historyczne ku uczczeniu 75 rocznicy urodzin i 50-lecia pracy naukowej profesora Henryka Łowmiańskiego*, Poznań 1974, zam. w: Kom. Maz. Warm., 1 (127), s. 91 - 95.
- Porzeziński A. 1972, *Badania archeologiczne na osadzie wczesnośredniowiecznej z VI - VIII w., w Derczewie pow. Myślibórz*, Mat. Zachpom., 18, 1975, s. 137 - 158.
- 1975, *Sprawozdanie z badań archeologicznych na osadzie wczesnośredniowiecznej w Derczewie pow. Myślibórz*, Spr. Arch., 27, s. 165 - 173.
- 1975a, *Zasiedlenie Pomorza Zachodniego w VI - VII wieku n. e. w świetle dotychczasowych wyników badań archeologicznych*, Sl. Ant., 22, s. 29 - 67.
- Pradzieje Pomorza Środkowego*. Praca zbiorowa pod redakcją Mariana Sikory, Poznań 1975, ss. 178.
- Prof. dr Aleksander Gardawski, 1975 nekr.* + bibliografia prac Profesora dr. Aleksandra Gardawskiego za lata 1946 - 1973, Arch. Polski, 20/2, s. 487 - 496.
- Prosnak M. 1975, *Statek jednopienny z Jeziora Lednickiego, pow. Gniezno*, Wiad. Arch., 40/4, s. 515 - 519.
- Prus O. 1975, *Wielokulturowa osada we Wrocławiu-Muchoborze Małym*, Sil. Ant., 17, s. 149 - 167.
- Pyrgała J. 1975, *Badania mikroregionów osadniczych z okresu późnolateńskiego i wpływów rzymskich na Mazowszu*, w: *Badania Archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu*, Pr. Maz. Ośr. Bad. Nauk. 14, s. 93 - 102.
- 1975a, *The Reconstruction of Agricultural and Breeding Economy in Płock Mazovia at the Decline of Antiquity*, Arch. Polona 16, s. 71 - 106.
- Przewoźna K. 1975, *Stan i potrzeby badań nad okresem późnolateńskim i rzymskim na Pomorzu Gdańskim*, Pom. Ant., 6, s. 125 - 150.
- Radwański K. 1975, *Kraków Przedlokacyjny. Rozwój przestrzenny*, Kraków, ss. 403.
- Rajewski Z. 1975, *Konstrukcje hakowe wałów wczesnośredniowiecznych*, Wiad. Arch., 39/4, s. 486 - 491.
- 1975a, *Koń w wierzeniach u Słowian wczesnośredniowiecznych*, Wiad. Arch., 39/4, s. 516 - 521.
- 1975b, *Materiały do pradziejów oraz wczesnych dziejów Warszawy i jej okolic*, Wiad. Arch., 39/4, s. 445 - 474.
- 1975c, *O producentach broni u Słowian we wczesnym średniowieczu*, Wiad. Arch., 39/4, s. 510 - 515.
- 1975d, *O potrzebach metodycznych i organizacji badań na niektórych obiektach zabytkowych*, Wiad. Arch., 39/4, s. 528 - 536.
- 1975e, *Pogańscy kapłani — czarodzieje w walce klasowej Słowian we wczesnym średniowieczu*, Wiad. Arch., 39/4, s. 503 - 509.
- 1975f, *Polskie badania archeologiczne*, Wiad. Arch., 39/4, s. 567 - 571.
- 1975g, *Problem Awarów na północ od łuku Karpacko-Sudeckiego*, Wiad. Arch., 39/4, s. 481 - 485.
- 1975h, *Rzemiosło u Słowian we wczesnym średniowieczu*, Wiad. Arch., 39/4, s. 492 - 496.
- 1975i, *Smola i dziegieć u Słowian*, Wiad. Arch., 39/4, s. 497 - 502.
- 1975j, *Uwagi o metodzie badań niektórych relikwów archeologicznych pradawnych wierzeń*, Wiad. Arch., 39/4, s. 555 - 559.

- 1975k, *Zagadnienie dawnego osadnictwa obszaru Wielkiej Warszawy*, w: *Warszawa Średniowieczna*, 2, *Studia Warszawskie*, 19, s. 129 - 132.
- 1975l, *Zagadnienie początków wsi zwanych służebnymi*, *Wiad. Arch.*, 39/4, s. 475 - 479.
- Rauhut J. 1975, *Rec: Nowakowski Andrzej, Górne Pobuże w wiekach VIII - XI*, Łódź. 1972, zam. w: *Arch. Polski*, 20/1, s. 219 - 224.
- Rauhut L., Długopolska L. 1975, *Omentarzysko z XII - XIII w. w obudowie kamiennej w Rybaltach pow. Siemiatycze*, *Wiad. Arch.*, 40/3, s. 339 - 372.
- Rozenkranz E. 1975, *Denary księcia Bogusława bite w Sławnie w latach 1190 - 1200*, *Pom. Ant.*, 6, s. 575 - 583.
- 1975a, *O gnieźnieńskich brakteatach ze św. Wojciechem z czasów Bolesława Krzywoustego*, *Pom. Ant.*, 6, s. 585 - 596.
- Różycka T. 1975, *Badania na stanowisku osadniczym w Rybnej pow. Brzeg*, *Sil. Ant.*, 17, s. 137 - 147.
- Rydzewski J. 1974, *Geografia osadnictwa prahistorycznego w mikroregionie Środkowej Nidzicy*, *Spr. z posiedz. Kom. Nauk.*, 18/2, 1975, s. 401 - 402.
- 1975, *Zarys pradziejów powiatu Strzelce Opolskie*, *Kw. Op.*, 21/1, s. 5 - 23.
- Schramm Z. 1975, *Szczątki kostne małych przeżuwaczy domowych w materiale wykopaliskowym z Inowrocławia*, *Rocz. Akad. Roln.*, 76, *Archeozoologia* 1, s. 141 - 160.
- Skrzypek I. 1974, *Archeologiczne badania ratownicze na wczesnośredniowiecznej osadzie otwartej w Błotnicy, stan. 1, pow. Kolobrzeg, w latach 1969 - 1970*, *Kosz. Zesz. Muz.*, 4, s. 35 - 83.
- 1974a, *Sondażowe badania archeologiczne na osadzie wczesnośredniowiecznej i późnośredniowiecznej w Starym Drawsku, pow. Szczecinek, stanowisko 3*, *Kosz. Zesz. Muz.*, 4, s. 85 - 91.
- Skrzypek I., Janocha H. 1975, *Archeologiczne badania powierzchniowe przeprowadzone w okolicach jeziora Gardno*, *Kosz. Zesz. Muz.*, 5, s. 182 - 219.
- Słownik Starożytności Słowiańskich*, Praca zbiorowa pod redakcją G. Labudy i Z. Stiebera, 5, litery S - Ś, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk, 1975, ss. 605.
- Sobociński M. 1975, *Zwierzęce szczątki kostne z osad otwartych okresu wpływów rzymskich na Pomorzu Wschodnim*, *Pom. Ant.*, 6, s. 505 - 530.
- 1975a, *Zwierzęce szczątki kostne z wykopalisk osady z okresu wpływów rzymskich w Radwanicach pow. Wrocław*, *Sil. Ant.*, 17, s. 169 - 182.
- 1975b, *Szczątki kostne zwierząt wczesnośredniowiecznych z wykopalisk w Ujściu*, *Rocz. Akad. Roln.*, 76, *Archeozoologia* 1, s. 35 - 78.
- Sobociński M., Godynicki Sz. 1975, *Szczątki zwierząt wydobyte na terenie wczesnośredniowiecznego grodziska w Nakle n/Notecią*, *Rocz. Akad. Roln.*, 76, *Archeozoologia* 1, s. 107 - 128.
- Sobociński M., Kubiak J. 1975, *Szczątki kostne jelenia z niektórych wykopalisk Wielkopolski i Kujaw*, *Rocz. Akad. Roln.*, 76, *Archeozoologia* 1, s. 161 - 180.
- Sobociński M., Mańkowski M. 1975, *Zwierzęce szczątki kostne z osady kultury przeworskiej w Janikowie*, *Rocz. Akad. Roln.*, 76, *Archeozoologia* 1, s. 3 - 38.
- Stós-Fertner Z. 1975, *Zastosowanie radioizotopowej analizy fluorescencyjnej do oznaczania zanieczyszczeń ciężkimi metalami srebra dirhemów arabskich*, *Wiad. Num.*, 19/4, s. 207 - 224.
- Strzyżewski Cz. 1975, *Osada z III - V w. n. e. w Dębczyni, b. pow. Białogard, w świetle wykopalisk prowadzonych w latach 1970 - 1974*, *Kosz. Zesz. Muz.*, 5, s. 163 - 179.
- 1975a, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Śmiechowie b. pow. Koszalin na osadzie z okresu późnolateńskiego i rzymskiego*, *Kosz. Zesz. Muz.*, 5, s. 123 - 135.
- Suchodolski S. 1975, *Brakteaty znalezione w czasie prac wykopaliskowych w Czersku, Zamku Kiszewskim i Grucznie*, *Wiad. Num.*, 19/2, s. 86 - 95.

- 1975a, *Denary kontra dirhemy (Początki napływu wczesnośredniowiecznej monety zachodniej do Europy Wschodniej)*, Biul. Num., 9 (107), s. 161 - 166.
- Świechowska A. 1975, *Źródła archeologiczne do historii Warszawy średniowiecznej w zbiorach Muzeum Historycznego m. st. Warszawy*, w: *Warszawa Średniowieczna*, 2, Studia Warszawskie 19, s. 137 - 144.
- Szafranski W. 1975, *Badania archeologiczne w Płocku w 25-lecie powojennym (1944 - 1969)* w: *Badania Archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu*, Pr. Maz. Ośr. Bad. Nauk., 14, s. 135 - 151.
- Szałatapa A., Zielińska-Dura M. 1975, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych prowadzonych na osadzie z późnego okresu rzymskiego w Lesku, w roku 1970*, Mat. i spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 71 - 72.
- 1975a, *Wczesnośredniowieczna osada w Lesku, stanowisko 2*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch., za lata 1970 - 1972, s. 90 - 93.
- Szymański W. 1975, *Mazowsze w początkach wczesnego średniowiecza*, w: *Badania archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu*, Pr. Maz. Ośr. Bad. Nauk., 14, s. 113 - 121.
- Tyszkiewicz J. 1975, *Środowisko naturalne i antroporegiony dorzecza Narwi przed 1000 lat*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, s. 190.
- Wachowski K. 1975, *Cmentarzyska doby wczesnopiastowskiej na Śląsku*, Pr. Kom. Nauk Hum., 3, ss. 156.
- Walus A. 1975, *Sprawozdanie z badań osiedla obronnego w Tarlawkach powiat węgorzewski*, Roczn. Olszt., 11, s. 197 - 203.
- Waluszewska-Bubień A. 1975, *Resztki kostne ptaków z wykopalisk w Janikowie*, Roczn. Akad. Roln., 76, Archeozoologia 1, s. 29 - 34.
- 1975a, *Wczesnośredniowieczne resztki ptaków w kostnym materiale wykopaliskowym z Nakła n/Notecią*, Roczn. Akad. Roln., 76, Archeozoologia 1, s. 129 - 140.
- 1975b, *Szczątki kostne ptaków z grodu wczesnośredniowiecznego w Ujściu*, Roczn. Akad. Roln., 76, Archeozoologia 1, s. 79 - 92.
- Wiercińska A. 1975, *Źródła antropologiczne od okresu późnolateńskiego do okresu rzymskiego w Polsce*, Wiad. Arch., 40/1, s. 19 - 25.
- Wołgiewicz M. D. 1972, *Materiały do bibliografii archeologii polskiej Pomorza Zachodniego za 1971 r.*, Mat. Zachpom., 18, 1975, s. 555 - 562.
- Wołgiewicz R. 1975, *Grzybnica — cmentarzysko kultury wielbarskiej z kragami kamiennymi*, Kosz. Zesz. Muz., 5, s. 137 - 161.
- Woźniak Z. 1975, *A Survey of the Investigations of the Bronze and Iron Age Sites in Poland in 1973 and 1974*, Spr. Arch., 27, s. 233 - 239.
- 1975a, *Przemiany ujmowania roli Karpat w pradziejach Polski w miarę postępu badań archeologicznych*, w: *Góry w kulturze polskiej*, Kraków, s. 71 - 76.
- Wyrozumski J. 1975, *Rec: T. Dunin-Wąsowicz, Zmiany w topografii osadnictwa wielkich dolin na Niżu Środkowoeuropejskim w XIII wieku*, Wrocław 1974, ss. 178, zam. w Kw. Hist., 82/3, s. 633 - 636.
- Zbierski A. 1975, *Początki głównego (prawego) miasta w Gdańsku*, Kw. HKM., 23/1, s. 55 - 66.
- Zientara B. 1975, *Walonowie na Śląsku w XII i XIII wieku*, Prz. Hist., 66/3, s. 349 - 368.
- Zoll-Adamikowa H. 1975, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski*, Cz. I. Źródła, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 387.
- Żak J. 1975, *Die älteste frühmittelalterliche slawische Keramik Westpommerns*, Kosz. Zesz. Muz., 5, s. 221 - 229.
- Zurowski K. 1975, *Uwagi na temat interpretacji źródeł archeologicznych z Ostrowa Lednickiego pow. Gniezno*, Acta Univ. N. C., Archeologia 5, s. 227 - 239.
- Zurowski T. R. 1975, *Drewniany idol z Masowa*, ZOW., 41/1, s. 20 - 22.
- 1975a, *Sobień nad Sanem — badania archeologiczno-architektoniczne w latach 1968 - 1969*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1970 - 1972, s. 102 - 124.

REVUE DES PUBLICATIONS POLONAISES SUR LE MONDE SLAVE DE L'ANTI-
QUITÉ ET DU HAUT MOYEN ÂGE, PARUES EN 1975, AVEC SUPPLÉMENT
SUR CELLES DE 1974

par

MARIA PERZYŃSKA-HOLASOWA (Poznań)

Résumé

L'article est un bref aperçu des publications récentes concernant l'histoire et la civilisation des Slaves en territoire polonais vers la fin de l'Antiquité et au début du Moyen Âge. L'auteur compare les publications consacrées à ces questions et les caractérise, en passant ensuite aux ouvrages portant sur la colonisation, les questions économiques et des problèmes du domaine de la culture spirituelle. Cette revue est complétée par des remarques sur quelques ouvrages de caractère général et consacrés aux méthodes d'étude liées avec les problèmes slaves. L'article apporte aussi une ample bibliographie, arrangée en ordre alphabétique.